

EIM
onderdeel van Panteia

Marktstudie visserijketen

gYctorstudie 7080

Marktstudie visserijketen

Sectorstudie 7080

P.Th. van der Zeijden
M.J. Overweel
F. Pleijster
J. Snoei

Zoetermeer, 24 oktober 2011

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij EIM. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. EIM aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with EIM. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. EIM does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Achtergrond, doel van het onderzoek en onderzoeksvragen	5
1.2	Aanpak van het onderzoek	5
1.3	Analysekader	6
1.4	Opbouw rapport	7
2	Regelgeving visserij	9
2.1	Europese wetgeving	9
2.2	Nederlandse visserijwet- en regelgeving	11
2.3	Medebewind	13
2.4	Regelgeving Productschap Vis	14
2.5	Zelfregulering	14
2.6	Overzicht	15
2.7	Effecten van regelgeving op de kolommen	16
3	Introductie tot de visserijsector	19
3.1	De visserijsector in macro-economisch perspectief	19
3.2	Visserijkolommen	23
3.3	Kolommen	24
4	Noordzeegarnalen	25
4.1	Product	25
4.2	Kolomstructuur	25
4.3	Overzicht structuurkenmerken	26
4.4	Specifieke ketenregelgeving	30
4.5	Marktontwikkeling en werking van de markt	30
5	Schaal- en schelpdieren (mossel)	33
5.1	Product	33
5.2	Kolomstructuur	33
5.3	Overzicht structuurkenmerken	34
5.4	Specifieke ketenregelgeving	35
5.5	Marktontwikkeling en werking van de markt	35
6	Schaal- en schelpdieren (oester)	39
6.1	Product	39
6.2	Kolomstructuur	39
6.3	Overzicht structuurkenmerken	39
6.4	Specifieke ketenregelgeving	40
6.5	Marktontwikkeling en marktwerking	41
7	Rond- en platvis	45
7.1	Product	45
7.2	Kolomstructuur	45
7.3	Overzicht structuurkenmerken	46
7.4	Specifieke ketenregelgeving	48
7.5	Marktontwikkeling en werking van de markt	49

8	Pelagische visserij	53
8.1	Product	53
8.2	Kolomstructuur	53
8.3	Overzicht structuurkenmerken	53
8.4	Specifieke ketenregelgeving	56
8.5	Marktontwikkeling en werking van de markt	56
9	Thema's	59
9.1	Inleiding	59
9.2	Producentenorganisaties (PO's)	59
9.3	Convenanten	64
	Bijlagen	
I	Bronnen	69
II	Wettelijke basis voor producentenorganisaties	71

1 Inleiding

1.1 Achtergrond, doel van het onderzoek en onderzoeksvragen

Aanleiding

In het kader van de uitvoering van haar toezichthoudende taken richt de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) zich onder meer op de Agrisector. Om deze taak uit te kunnen voeren en om prioriteiten te kunnen stellen heeft de NMa behoefte aan kennis van de structuur en van de verhoudingen binnen de visserijsector. De NMa heeft EIM opdracht gegeven een onderzoek uit te voeren naar de sector.

Doel

Het onderzoek dient kennis op te leveren over de visserijketen op basis van een analyse van de structuur en de concurrentieverhoudingen in de kolommen¹ en markten² die deel uitmaken van de visserijketen.

Kernthema's en onderzoeksvragen

Uitgaande van de doelstelling voor het onderzoek kunnen de navolgende kernthema's en bijbehorende onderzoeksvragen voor het onderzoek worden aangegeven:

- 1 *Beschrijving van de visserijketen*
Hoe is de visserijsector opgebouwd van vangst tot en met detailhandel en welke kolommen kunnen daarin worden onderscheiden?
- 2 *Beschrijving van de werking van de markten*
Wat zijn de kenmerken van de werking van de markten waaruit de visserijketen en de visserijkolommen zijn samengesteld?

1.2 Aanpak van het onderzoek

Modules

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is gekozen voor de opbouw van het onderzoek in twee modules, waarbij in de modules op het niveau van de hoofdkolommen binnen de visserij wordt voortgebouwd op de kennis die vastge-

¹ Voor elk van de belangrijkste vissoorten die gevangen worden voor en/of verhandeld worden op de Nederlandse markt is een productspecifieke bedrijfskolom aan te duiden. Wij spreken in het navolgende van visserijkolommen. Elke visserijkolom staat voor een waardeketen van elkaar opvolgende schakels tussen vangst en uiteindelijke consumptie van een hoofdproductgroep binnen de visserijketen. Voorbeelden van visserijkolommen zijn de platviskolom, de garnalenkolom, de haringkolom e.d.

² We spreken van visserijmarkten voor de overgang van de eigendom van een product van de ene schakel naar de andere schakel waarbij de prijs het afstemmingsmechanisme is tussen vraag en aanbod van vis en visproducten.

legd in het EIM-rapport 'De draaischijf voor handel en verwerking van vis'¹. In de aanpak zijn de volgende twee modules onderscheiden:

- **Module 1: De visserijsector in beeld.** In module 1 stonden *structuur, gedrag en prestaties* centraal voor alle kolommen en markten binnen de visserijketen. Als beoordelingskader is uitgegaan van de indeling van kenmerken en activiteiten volgens het SCP-paradigma.
- **Module 2: Verdieping.** In module 2 is een verdieping aangebracht. Daarbij is gekozen om in te steken op een tweetal thema's, namelijk de producentenorganisaties en de convenanten.

Informatieverzameling

Uitgangspunt voor het onderzoek was het EIM-rapport 'De draaischijf voor handel en verwerking van vis'. Informatie uit dit onderzoek is geactualiseerd, aangevuld, gehergroepeerd en vertaald naar het doel van het onderzoek en het gebruik van de gegevens door NMa.

De update is gebaseerd op deskresearch en internetsearch en op gesprekken met vertegenwoordigers van het Ministerie van EL&I en het Productschap Vis. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met verschillende partijen in de sector. Naast data uit de deskresearch zijn aanvullende data verkregen van het Productschap Vis.

Kanttekening bij de aanpak en de analyse

De kern van de uitvoering van het onderzoek vormt de verzameling en hergroepering van zoveel mogelijke beschikbare informatie die relevant is of kan zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvragen. De keuze voor benutting van beschikbare informatie betekent enerzijds een zo efficiënt mogelijk gebruik van bestaande informatie, kennis en inzichten. Anderzijds betekent dit echter ook dat er lacunes kunnen ontstaan in de analyse en rapportering in geval er geen of te weinig informatie beschikbaar is over een bepaald onderwerp binnen een bepaalde kolom. Dit leidt er ook toe dat de bespreking van bepaalde kolommen uitgebreider is dan van andere kolommen omdat de beschikbaarheid aan informatie sterk verschilt tussen de kolommen.

1.3 Analyse kader

Voor de informatievergaring en de daarop gebaseerde beschrijving van kolommen en markten is zoveel mogelijk aangesloten bij het theoretische SCP-kader. Het SCP-paradigma gaat ervan uit dat de structuur (Structure) van een bedrijf, branche of sector en het gedrag van de ondernemingen (Conduct) bepalend zijn voor de prestaties (Performance) van de onderneming, branche of sector. Een opdeling van de onderwerpen/indicatoren naar het SCP-paradigma is weergegeven in Tabel 1.

¹ In dit rapport uit 2005 wordt verslag gedaan van het onderzoek naar de structuur en toekomst voor de visverwerkende industrie en handel. Het onderzoek is verricht in opdracht van het toenmalige ministerie van LNV. In dit onderzoek worden zes kolommen onderscheiden binnen de visserij. Deze kolommen vormden het uitgangspunt voor het onderhavige onderzoek.

Tabel 1 Onderwerpen/indicatoren naar het SCP-paradigma

<i>Structure</i>	<i>Conduct</i>	<i>Performance</i>
- opdeling in kolommen	- prijsvorming	- concurrentie-intensiteit
- opdeling kolommen in schakels	- feitelijke toe- en uittreding	- transparantie prijsvorming
- (aantal) actoren per schakel	- innovatie	- innovatiedynamiek
- omzet per schakel	- keten- en schakelsamenwerking	- marktdynamiek
- wet- en regelgeving		
- toe- en uittredingsbarrières		
- concentratie		
- regionale setting		
- organisatiegraad		

Bron: EIM, 2010.

1.4 Opbouw rapport

In dit rapport zijn de bevindingen vastgelegd die zowel resulteren uit de aanpak conform module 1 als conform module 2 (zie 1.2 Aanpak van het onderzoek).

De opbouw van het rapport is als volgt:

- Hoofdstuk twee behandelt de voorgeschreven nationale en internationale wet- en regelgeving en de nationale zelfregulering die van belang is voor het huidige functioneren van de kolommen en markten binnen de visserij.
- Hoofdstuk drie geeft een korte introductie tot de visserijsector en kolommen daarbinnen. De verdere uitwerking van de kolommen vindt plaats in hoofdstuk vier en volgende.
- In hoofdstuk 4 en volgende worden de onderscheiden visserijkolommen besproken waarin een beschrijving van de structuur, de ontwikkeling en de werking van de markten wordt gegeven:
 - Hoofdstuk 4 Noordzeegarnalen
 - Hoofdstuk 5 Schaal- en schelpdieren oesters
 - Hoofdstuk 6 Schaal- en schelpdieren mosselen
 - Hoofdstuk 7 Rond- en platvis
 - Hoofdstuk 8 Pelagische vis
- In hoofdstuk 9 worden de twee thema's besproken, namelijk de producentenorganisaties en de convenanten (met name binnen de rond- en platvissector).

2 Regelgeving visserij

In dit hoofdstuk komt het regelgevingskader voor de Nederlandse visserijsector aan de orde. Het gaat om de algemene wet- en regelgeving die van belang is voor de Nederlandse visserijsector. Achtereenvolgens worden de Europese wetgeving, de Nederlandse wetgeving, de regelgeving van het Productschap Vis en de zelfregulering behandeld. Hierbij wordt tevens aandacht besteed aan de samenhang tussen de verschillende niveaus van wetgeving. De afsluitende paragraaf gaat in op de invloed van de wet- en regelgeving op de prijs, op de hoeveelheden, op de plaats en het aankoopkanaal, op toe- en uittreding en op de transparantie van informatie.

2.1 Europese wetgeving

Specifieke visserij wetgeving

In 1983 is het eerste Gemeenschappelijke Visserijbeleid (GVB) opgesteld waarbij de afspraak gemaakt is dat dit beleid om de tien jaar herzien moet worden. Dit betekent een herziening van het GVB in 2013 en op dit moment ligt dan ook een Groenboek bij de Europese Commissie waaraan alle lidstaten een bijdrage hebben geleverd. De Europese Unie wil de vissersvloot verkleinen en de vissector verantwoordelijk maken voor het beheren van het visbestand¹.

Het Gemeenschappelijke Visserijbeleid kent vier onderdelen:

- *Instandhouding*: met als voornaamste doel het beschermen van de visgronden en visbestanden.
- *Structuurbeleid*: met als voornaamste doel het beheersen van de viscapaciteit en het verbeteren van de infrastructuur.
- *Marktbeleid*: met als voornaamste doel het stabiliseren van de markt.
- *Extern beleid*: met als voornaamste doel overeenkomsten maken met niet-EU-lidstaten over visserijactiviteiten van de Europese vloot in hun wateren.

Volgens het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) zou het nieuwe visserijbeleid op drie principes gericht moeten zijn²:

- 1 Het beleid moet primair gericht zijn op duurzaam gebruik en instandhouding van natuurlijke hulpbronnen en ecosystemen in zee. Dat geldt zowel in de wateren van de Europese Gemeenschap als de wateren daarbuiten.
- 2 Er dient perspectief te zijn voor een maatschappelijk geaccepteerde en duurzaam opererende visserijsector die voorziet in een belangrijke vraag naar voedsel.
- 3 Het beleid moet eenvoudig, doeltreffend, uitvoerbaar en handhaafbaar zijn.

Gemeenschappelijke Marktordening

Onder het Gemeenschappelijk Visserijbeleid valt een complex aan Europese Verordeningen en Richtlijnen. Eén van de belangrijkste verordeningen vanuit mede-

¹ www.rijksoverheid.nl

² Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, projectgroep hervorming GVB, *Vis, als duurzaam kapitaal. De Nederlandse Visie op het nieuwe Europese visserijbeleid*, Den Haag, pp. 5.

dingingsperspectief is de Gemeenschappelijke Marktordening (GMO, 104/2000)¹. De Gemeenschappelijke Marktordening valt onder het Gemeenschappelijke Visserijbeleid en bestaat uit vier basisonderdelen:

- 1 Gemeenschappelijke handelsnormen voor verse producten.
- 2 *Producentenorganisaties (PO's)*, vrijwillige samenwerkingsverbanden van vissers die bijdragen aan stabilisering van de markt en een buffer willen vormen tegen grote en abrupte veranderingen in de vraag.
- 3 *Een prijszondersteuningsregeling* in het kader waarvan minimumprijzen worden bepaald voor visserijproducten. Er wordt financiële steun verleend aan PO's als ze visserijproducten uit de handel moeten nemen en moeten opslaan voor later gebruik of verwerking².
- 4 *Regels voor de handel met landen buiten de EU*.

In 2011 wordt de Gemeenschappelijke Marktverordening nog bij de Europese Commissie behandeld en de verwachting is dat deze eind 2011 nog in stemming zal worden gebracht.

Om uitvoering te geven aan de Gemeenschappelijke Marktverordening is het Werkprogramma opgesteld. Het Werkprogramma (2508/2000)³ bevat de bepalingen omtrent de afzetstrategie en de productieplanning die door de producentenorganisaties moeten worden opgesteld.

Ook de Basisverordening (2371/2002)⁴ is van belang voor het gemeenschappelijk visserijbeleid. De Basisverordening visserij vormt de juridische basis voor het gemeenschappelijk visserijbeleid.

Overige wetgeving

Naast de Europese regelgeving specifiek gericht op de visserij is er nog een aantal Europese verordeningen en richtlijnen die indirect hun invloed hebben op de sector. Hieronder wordt kort een aantal milieu en hygiëneverordeningen opgesomd.

Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn

In het kader van milieuwetgeving zijn voor de visserij vooral de Vogelrichtlijn (1979) en de Habitatrichtlijn (1992) van belang:

- De Vogelrichtlijn bevat een lijst van zeldzame of bedreigde vogelsoorten waarvoor Speciale BeschermingsZones (SBZ's) worden aangewezen.

¹ Volledige titel: Verordening (EG) Nr. 104 van de Raad van 17 december houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector visserijproducten en producten van de aquacultuur.

² Dit komt aan de orde als de prijs van een bepaalde vissoort onder een minimumniveau zakt. Op basis van oriëntatieprijzen die jaarlijks door de Ministerraad worden vastgesteld worden ophoudprijzen bepaald. Leden van de Producentenorganisaties krijgen compensatie wanneer de bepaalde ophoudprijzen niet meer betaald worden. Er is door de EC een degressief stelsel ingevoerd. Dit houdt in dat hoe meer vis er uit de handel wordt genomen, hoe lager het interventietarief (voor de compensatie) ligt. Interventies zijn alleen mogelijk voor kleine hoeveelheden om zo de visserijsector te stimuleren om te anticiperen op de marktbehoefte/ marktvraag.

³ Volledige titel: Verordening (EG) Nr. 2508/2000 van de Commissie van 15 november 2000 tot vaststelling van de bepalingen ter uitvoering van Verordening (EG) nr. 104/2000 van de Raad wat betreft de werkprogramma's in de visserijsector.

⁴ Volledige titel: Verordening (EG) Nr. 2371/2002 van de Raad van 20 december 2002 inzake de instandhouding en de duurzame exploitatie van de visbestanden in het kader van het gemeenschappelijk visserijbeleid.

- De Habitatrichtlijn dient ter bescherming van natuurlijke en half-natuurlijke habitats (plantensoorten, diersoorten en habitats). Ook hier worden Speciale BeschermingsZones (SBZ's) aangewezen.

De gebieden die onder beide bovengenoemde richtlijnen vallen, moeten een Europees netwerk van natuurgebieden worden. Dit netwerk wordt Natura 2000 genoemd.

Hygiëneverordeningen

Er zijn daarnaast nog drie hygiëneverordeningen van kracht. Het gaat om de nummers 852/2004, 853/2004 en 854/2004. Verordening 852/2004 heeft betrekking op algemene hygiënevoorschriften voor levensmiddelen. Verordening 853/2004 geeft aanvullende hygiënevoorschriften voor levensmiddelen van dierlijke oorsprong. Verordening 854/2004 gaat in op de wijze waarop officiële controles op de naleving van de twee andere hygiëneverordeningen plaats dienen te vinden.

Europese controleverordening

In 2009 is een nieuwe Europese controleverordening vastgesteld (controle op naleving van de regels van het gemeenschappelijk visserijbeleid, zoals vergunningen, quota, visgebieden en technische regels). Hierbij zijn controleregels opgesteld door de Europese Commissie. De huidige controleverordening leidde, doordat op nationaal niveau op verschillende wijze gecontroleerd werd, tot oneerlijke concurrentie tussen de vissers van verschillende lidstaten. Veel nieuwe regels zullen vanaf 2011 gaan gelden. De Nederlandse visserijsector had gepleit om de aanpassing van de controleverordening parallel te laten plaatsvinden met de Herziening van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid. Iedere lidstaat is zelf verantwoordelijk voor handhaving en controle. In Nederland liggen de toezichtstaken vooral bij de Voedsel en Warenautoriteit (VWa) en de Algemene Inspectiedienst (AID).

Europees Visserijfonds

Op dit moment is er in het Europees Visserijfonds € 48 miljoen beschikbaar voor de Nederlandse visserijsector. De middelen zijn bedoeld om de vissector te vernieuwen en duurzamer te maken. Vissers, kwekers, handelaren en visverwerkers kunnen een subsidie aanvragen om proefprojecten uit te voeren of samenwerkingsverbanden aan te kunnen gaan. Het Visserijfonds kan bijvoorbeeld worden ingezet voor het vormen van nationale en regionale Blueports. Een Blueport is bedoeld om verschillende ketenschakels bij elkaar te brengen en elkaar te laten versterken. Kernopgave van de Blueports is het over de grenzen van de bedrijven en de verschillende schakels van de keten heen, aanjagen van innovatie en ondernemerschap¹.

2.2 Nederlandse visserijwet- en regelgeving

De eerder beschreven Europese wet- en regelgeving heeft in Nederland een nadere invulling gekregen. Het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) is uitgewerkt in een viertal wetten. De Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn zijn uitgewerkt in twee wetten en de hygiëneverordeningen worden nader ingevuld in de

¹ Kamerbrief van 11 juni 2010 betreffende Blueports, pagina 2.

Warenwet. In deze paragraaf wordt ingegaan op deze wetten en de onderliggende besluiten, reglementen en regels die in dit kader zijn opgesteld.

Specifieke visserijwetgeving

De Europese wetgeving gericht op de visserij krijgt in de Nederlandse wetgeving vooral vorm in onderstaande vier wetten:

- De *Visserijwet* dient als wettelijke basis van de verplichtingen voor Nederland vanuit het Gemeenschappelijke Visserijbeleid en internationale verdragen. Er wordt in de Visserijwet onderscheid gemaakt naar drie soorten visserij: zeevisserij, kustvisserij en binnenvisserij.
- De *Instellingswet Productschap voor Vis en Visproducten (1956)* geeft aan het Productschap Vis een aantal wettelijke taken. Het Productschap Vis is bevoegd om beleid en regelgeving op diverse terreinen vast te stellen in de vorm van een verordening (zie de paragraaf met autonome regelgeving). Het Productschap Vis wordt bestuurd door een bestuur van onder andere vissers, viskwekers, veilingen, detailhandelaren, handelaren, visverwerkers en vakbonden.
- De *Uitvoeringswet Visserijverdrag (1967)* geeft uitvoering aan het in Londen tot stand gekomen Verdrag inzake de uitoefening van de visserij op de Noord-Atlantische Oceaan. In de wet komen ook voorschriften aan de orde waaraan een schipper of eigenaar van een vaartuig moet voldoen.
- De *Machtigingswet instelling Visserijzone (1977)* stelt de zone in waarin gevist mag worden.

Naast de vier wetten is een vijftal besluiten en reglementen van kracht:

- Het *Reglement Zee- en kustvisserij (1977)* bepaalt dat de Minister bevoegd is om regels te stellen over onder andere het instellen van gesloten gebieden, het vissen in bepaalde tijdvakken, de totale vangstquota en de contingenten en de lengtemaat van de vis.
- Het *Reglement voor de binnenvisserij (1985)* geeft nadere invulling aan artikel 16 van de Visserijwet. In het reglement worden onder andere regels gesteld aan het vistuig dat gebruikt mag worden, op welke tijden en locaties er gevist mag worden en wie er bevoegd zijn om te vissen.
- Het *Reglement minimummaten en gesloten tijden (1985)* bepaalt de maten die de vissen bij vangst minimaal moeten hebben en in welke perioden de bepaalde vissoorten weer teruggezet moeten worden.
- Het *Besluit aanwijzing zeegebied en kustwateren (1970)* geeft definities van zeegebied en kustwateren en het *Besluit beperking vrije visserij kustwateren (1989)* geeft nadere invulling aan het verbod (artikel 7a van de Visserijwet) om te vissen in een water voor zover een ander rechthebbende is op het visrecht van dat water.
- Het *Besluit registratie vissersvaartuigen (1998)* regelt dat een eigenaar van een vissersvaartuig zijn vaartuig dient te laten inschrijven in het visserijregister en bij wijziging de registratie van het (vissers)vaartuig te laten aanpassen of het vaartuig uit te laten uitschrijven. Alleen geregistreerde vissersvaartuigen mogen bedrijfsmatig de (zee)visserij beoefenen. Verder is registratie een voorwaarde om in aanmerking te komen voor een visserijlicentie.

Daarnaast is een drietal Ministeriële regelingen van kracht die nader invulling geven aan eerder genoemd beleid:

- De *Regeling stelselmatige controle bij aanlanding (1988)* geeft nadere invulling aan het *Reglement zee- en kustvisserij (1977)*. De regeling bepaalt waar

(in welke havens) aangeland mag worden en aan welke voorwaarden moet worden voldaan (onder andere een melding aan de AID, artikel 3).

- De *Regeling technische maatregelen 2000* geeft nadere invulling aan het Gemeenschappelijk Europees Visserijbeleid en stelt onder andere regels over de plaatsen waar gevisst mag worden en technische eisen aan de schepen en het vistuig waarmee de visserman vist.
- De *Regeling eisen, administratie en registratie inzake uitoefening visserij (2006)* geeft invulling aan een aantal Europese verordeningen. De paragrafen hebben achtereenvolgens betrekking op:
 - Eisen aan vissersvaartuigen
 - Registratienummers
 - Logboek en opgave zeevis
 - Eisen aan administraties van aanvoerders van vis, afnemers en degenen die bemiddeling verlenen bij het veilen van vis
 - Invoer- en uitvoercertificaten voor visserijproducten
 - Controle.

Overige wetgeving

De *Natuurbeschermingswet* en de *Flora- en Faunawet* geven nader invulling aan de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn:

- De *Flora en Faunawet* regelt de bescherming van diersoorten waaronder alle van nature in Nederland voorkomende vissoorten (met uitzondering van de soorten waarop de Visserijwet 1963 van toepassing is (artikel 4d)).
- De *Natuurbeschermingswet* regelt gebiedsbescherming ter uitvoering van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. De gebieden worden door de Minister aangewezen (artikel 10a).

De drie genoemde hygiëneverordeningen worden in de Nederlandse wetgeving ingevuld in de *Warenwet*. In de Warenwet staat aangegeven waaraan de levensmiddelen moeten voldoen. Een levensmiddel mag de veiligheid of gezondheid van de consument niet in gevaar brengen.

2.3 Medebewind

Het Productschap Vis heeft drie verordeningen in medebewind met twee Ministeries. Met het Ministerie van EL&I heeft het productschap twee verordeningen in medebewind:

- De *verordening handelsnormen visserijproducten 2006*, en
- De *verordening handelsnormen garnalen 2006*.

Deze beide verordeningen komen voort vanuit Europese regelgeving. De Europese Unie heeft voor verschillende visserijproducten gemeenschappelijke handelsnormen opgesteld, die versheidsklassen en grootteklassen bevatten. In Nederland zijn hiervoor de beide verordeningen vastgesteld. De Algemene Inspectie Dienst is de bevoegde toezichthouder op de naleving van deze bepalingen.

Met het Ministerie van VWS heeft het productschap één verordening in medebewind, namelijk:

- de *Verordening productiegebieden levende tweekleppige weekdieren 2006*.

Voor deze verordening is de Voedsel en Warenautoriteit de bevoegde toezichthouder op de naleving van de bepalingen.

2.4 Regelgeving Productschap Vis

Op grond van de Wet op de bedrijfsorganisatie en het Instellingsbesluit Productschap Vis is het productschap bevoegd om beleid en regelgeving op diverse terreinen vast te stellen in de vorm van een verordening. Dit gebeurt op initiatief van de sector zelf.

Het Productschap Vis heeft vijf autonome verordeningen ingesteld:

- *Verordening dagvers gerookte Paling 2000*: in deze verordening worden nadere regels bepaald ten aanzien van de temperatuur van de gerookte paling.
- *Verordening Hollandse Nieuwe 2007*: regelt de jaarlijkse start van het nieuwe haringseizoen. Doel is om in heel Nederland met een kwalitatief goede Hollandse Nieuwe het verkoopseizoen op één datum te starten.
- *Verordening quarantainevoorzieningen levende tweekleppige weekdieren 2007*: doel van de regeling is het vaststellen van nadere regels inzake de voorschriften, erkenning en constructie van quarantainevoorzieningen.
- *Verordening algemene bepalingen Productschap Vis 2006*: hierin zijn opgenomen de registratieplicht bij het Productschap Vis, het opvragen en verstrekken dan wel verwerken van gegevens, en de bepalingen over de oplegging en betaling van heffingen.
- *Verordening regeling verkoop zoetwatervis 2003*: regelt de vergunningplicht voor de verkoop van zoetwatervis voor menselijke consumptiedoeleinden.

2.5 Zelfregulering

Er zijn in 2008 drie convenanten opgesteld:

- *Maatschappelijk convenant Noordzeevervisserij 'Duurzaam vissen' (juni 2008)*
 - Betrokken partijen zijn Nederlandse producentenorganisaties, het Productschap Vis, Stichting de Noordzee, het Wereld Natuurfonds en het Ministerie van LNV.
 - Doel: komen tot een duurzame en maatschappelijk gewaardeerde Noordzee (kotter)visserij.
 - Vijf thema's met gezamenlijke ambities en afspraken: 1. aanbod duurzame vis/ certificering, 2. Communicatie, 3. Onderwijs en scholing, 4. Invulling beschermde gebieden voor Natura 2000 en OSFAR, 5. bestandsbeheer.
- *Maatschappelijk convenant Duurzame Voordelta (juli 2008)*
 - Betrokken partijen: minister van LNV, minister van V&W, Vereniging Natuurmonumenten, Stichting de Noordzee, Productschap Vis en het Havenbedrijf Rotterdam.
 - Doel: in overeenstemming brengen van Natura 2000 (natuurcompensatie voor de uitbreiding van de Rotterdamse haven) en de commerciële visserij.
- *Maatschappelijk convenant mosselsector (oktober 2008)*
 - Betrokken partijen: minister van LNV, Vogelbescherming Nederland, Waddenvereniging, Stichting Wad, Natuurmonumenten en de mosselsector.
 - Doel: richting geven aan transitie van de mosselsector naar een duurzame mosselvisserij en aan natuurherstel in de Waddenzee.

In paragraaf 9.3 wordt nader ingegaan op de aard en werking van convenanten.

Naast de drie convenanten zijn er verschillende duurzaamheidskeurmerken:

- *Marine Stewardship Council (MSC)*: is een internationaal, onafhankelijk keurmerk dat garant staat voor een goed beheerde, duurzame visserij.

- *Certificaat Verantwoordelijk vissen (CVV)* is de Nederlandse versie van het reeds bestaande Responsible Fishing Scheme (RFS) in het Verenigd Koninkrijk.

Naast deze twee is er nog een aantal andere keurmerken in Nederland die bij willen dragen aan verantwoorde vis:

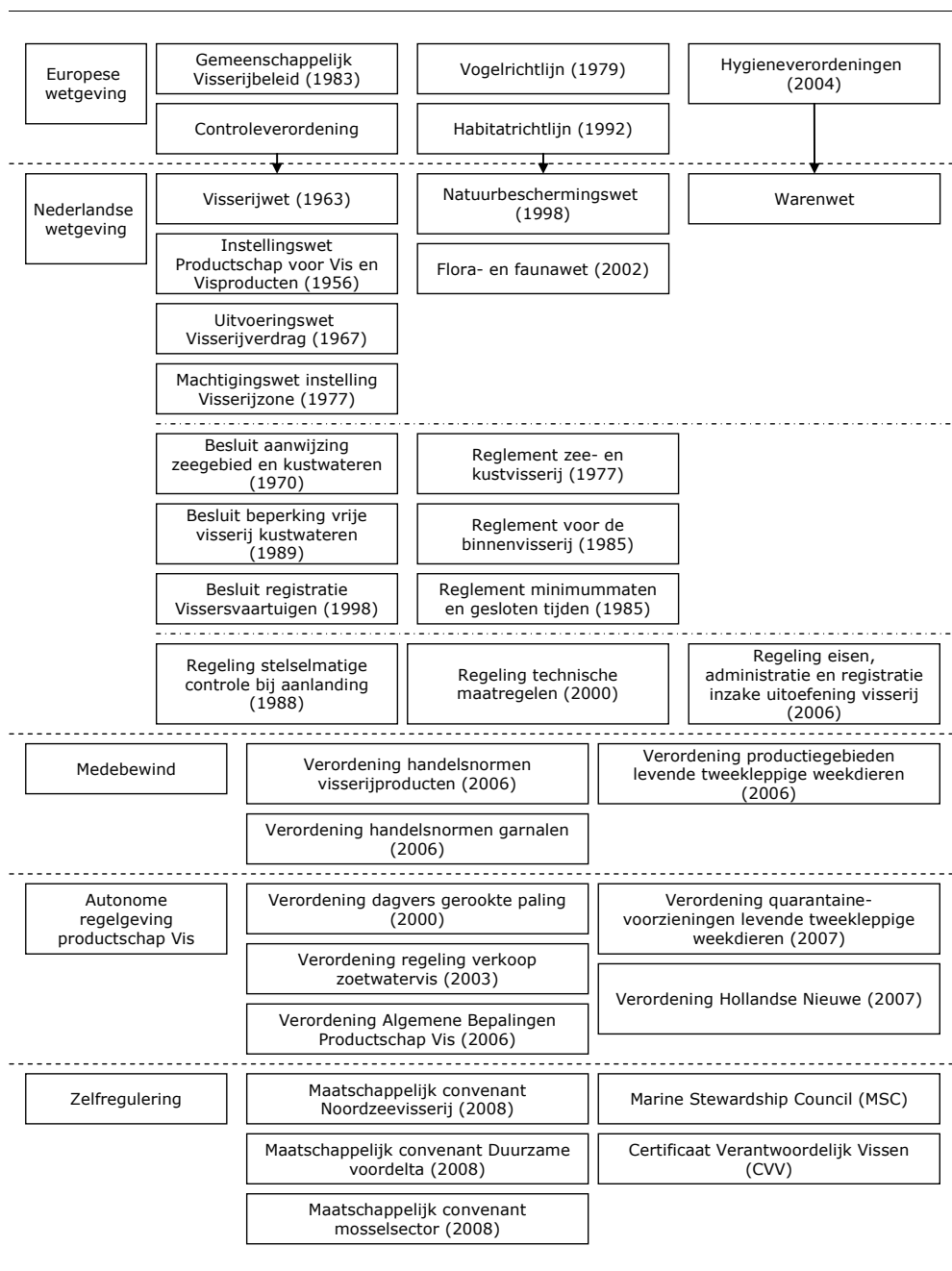
- Waddengoud
- Zuiderzeezilver
- Friends of the Sea
- GlobalGAP
- Skal
- Naturland.

Naast dat er sprake is van een aantal convenanten wordt er op dit moment gedacht aan een vorm van eco-labeling.

2.6 Overzicht

In Figuur 1 wordt een overzicht getoond van de wet- en regelgeving die in de voorgaande paragrafen aan de orde zijn geweest.

Figuur 1 Overzicht wet- en regelgeving visserijsector

Bron: EIM, 2011.

2.7 Effecten van regelgeving op de kolommen

In deze paragraaf zal worden ingegaan op de belangrijkste aspecten vanuit de wet- en regelgeving die invloed hebben op de verschillende mededingingssterren.

- *Prijs*: in het algemeen worden de prijzen van vis bepaald door de marktomstandigheden. Vanuit de wet- en regelgeving zijn dus vooral de derde pijler van het Gemeenschappelijke Visserijbeleid (het marktbeleid) en daarmee de Gemeenschappelijke Marktverordening (GMO) belangrijk.

Voor de vissers bestaat de mogelijkheid om aangesloten te zijn bij een producentenorganisatie (PO). De Europese wetgever en als afgeleide daarvan de nationale overheid geven de kaders aan waarbinnen de producentenorganisaties de markt kunnen faciliteren. De PO kan bepalen dat de aanvoer via een visafslag moet lopen en kan interveniëren wanneer nodig op de markt. Er kan bijvoorbeeld een ophoudprijs worden vastgesteld of besloten worden om vis uit de markt te nemen. De PO kan dan afspraken maken met de veilingen wanneer de vissers bijvoorbeeld gecompenseerd moeten worden (op grond van de regels uit het Europees visserijfonds).

- *Hoeveelheid*: voor de hoeveelheden te vangen vis zijn met name de bepalingen vanuit het Gemeenschappelijke Visserijbeleid (GVB) van groot belang. In het kader van het instandhoudingsbeleid wordt elk jaar door de Europese Commissie per vissoort de maximale hoeveelheid vis die de vissers mogen vangen (Total Allowable Catch) vastgesteld. De EC wordt hierbij geadviseerd door de visserijbiologen van de International Council for Exploration of the Sea (ICES). De TAC's worden onderverdeeld in nationale quota waarbij de historische vangsten en een garantiepercentage voor iedere lidstaat centraal staan.

De nationale quota worden in Nederland weer onderverdeeld in contingenten (hoeveelheden vis die een visser van een soort mag vangen). Nederland voert het visserijbeleid uit in co-management met de visserijsector. De visserijsector werkt actief mee in het gezamenlijk beheer van de quota in de zogenoemde Biesheuvelgroepen¹.

De laatste jaren wordt voor steeds meer visbestanden (tong, kabeljauw) gewerkt met Lange Termijn beheerplannen. Bij deze meerjarenplannen wordt zowel rekening gehouden met de vissterfte als met de paaibestanden. Een voordeel van de lange-termijn-beheerplannen is dat de fluctuaties in de quota minder groot worden. De beheerplannen zijn zo ingericht dat er in een volgend jaar tot maximaal 15% meer of minder gevangen mag worden dan in het voorgaande jaar.

- *Aankoopkanaal/plaats*: er worden vanuit de Europese Commissie besluiten genomen waar de verschillende hoeveelheden vis gevangen mogen worden. Daarbij kunnen bepaalde gebieden (tijdelijk) gesloten worden om bijvoorbeeld jonge vissen te beschermen. In de Nederlandse wetgeving is de Machtigingswet instelling Visserijzone verantwoordelijk voor de instelling van zone waarin gevestigd mag worden.

Het aankoopkanaal komt uitgebreid ter sprake bij de bespreking van de verschillende viskolommen (zie de hoofdstukken 4 tot en met 8), omdat dit aanzienlijk van elkaar kan verschillen. Zo geldt bijvoorbeeld voor een aantal vissoorten een veilplicht en voor andere soorten niet. Ook kan de aanvoer van een bepaalde soort geconcentreerd op één visafslag plaatsvinden.

¹ "Vissers in Nederland werken zelf mee aan het beheer van visbestanden in de Biesheuvelgroepen, die als doel hebben om samen de vangstquota te beheren. In juni 1992 rapporteerde de commissie Biesheuvel, een stuurgroep die de toenmalige minister Bukman van LNV moest adviseren hoe in de toekomst overschrijding van de vangstquota kan worden voorkomen. Deze commissie stelde een nauwere samenwerking tussen vissers onderling voor. De visser was destijds te sterk afhankelijk van zijn collega's. Als die hun quota overschreden, werd de visser geconfronteerd met vroegtijdige sluiting van het visserijseizoen. In de praktijk betekende dat dat vissers zo snel mogelijk hun quota binnenhaalden. In het begin van het seizoen was de aanvoer van vis daarom erg hoog, hetgeen de prijs drukte. Door betere afspraken tussen groepen samenwerken de vissers en meer onderlinge controle zou de aanvoer beter kunnen worden gespreid over het jaar en zou iedere visser in staat gesteld worden zijn eigen contingent op te vissen. Dat zou in de praktijk leiden tot stabielere visprijzen." Bron: de Vleet Ecomare.

- *Toe- en uittreding*: om te kunnen vissen heb je zowel een quotum/contingent, een visrecht als een vergunning nodig. Deze vereisten staan opgenomen in de Visserijwet. Een visrecht kun je verkopen of verhuren en ook de quota zijn verhandelbaar.
- *Transparantie van informatie*: informatie over de verschillende markten en de verhoudingen daarbinnen is met name beschikbaar bij de ingestelde producentenorganisaties. Zij krijgen van de leden inzicht in de omvang van hun contingenten en van visafslagen en veilingen informatie over de prijzen van de vis.

Daarnaast is veel informatie beschikbaar binnen Regionale Advies Raden (RAC's). De oprichting van RAC's maakte onderdeel uit van de hervorming van het Gemeenschappelijke Visserijbeleid in 2002. Er zijn op dit moment 7 RAC's die aan de Europese Commissie en aan de lidstaten adviezen uitbrengen. RAC's bestaan voor ongeveer tweederde uit vertegenwoordigers vanuit de visserijsector en voor ongeveer een derde uit vertegenwoordigers vanuit andere belangenorganisaties (NGO's e.d.). Voor Nederland zijn vooral de Noordzee RAC en de Pelagische RAC van belang. Het Ministerie van EL&I zou de rol van de RAC's graag versterkt en hun samenstelling uitgebreid willen zien.

3 Introductie tot de visserijsector

In dit hoofdstuk wordt een korte introductie gegeven tot de visserijsector. Allereerst wordt ingezoomd op de schakels (vangst, verhandeling via afslag, verwerking en groothandel en afzetkanalen naar de consument). Vervolgens worden de verschillende kolommen kort geïntroduceerd.

3.1 De visserijsector in macro-economisch perspectief

Vloot¹

De Nederlandse vloot van de zee- en de kustvisserij bestaat uit 590 vaartuigen². Het aantal vaartuigen is sinds 2004 voortdurend gedaald. Sinds twee jaar worden ook de overige kleine vissersschepen tot de vissersvloot gerekend. Daardoor lijkt het of de totale vloot gegroeid is, maar niets is minder waar. Ook het aantal opvarenden omgerekend in FTE's is sinds 2004 aanzienlijk gedaald. Waren er in 2004 nog 2.439 opvarenden in de visserij, in 2009 waren dit er nog maar ruim 2.000. De daling deed zich vooral voor in de kottervisserij. Ook de omzet van de visserij loopt terug. In 2004 bedroeg de omzet van de totale zee- en kustvisserij € 437 miljoen. In 2009 was dit gedaald naar € 386 miljoen³.

Visaanvoer en afslagen

Er zijn elf afslagen in Nederland: Lauwersoog, Urk, Harlingen, Den Helder, Den Oever, IJmuiden, Scheveningen, Colijnsplaat, Stellendam, Breskens en Vlissingen. Er is sprake van de volgende combinaties: Urk/Harlingen, Scheveningen/Stellendam/Colijnsplaat (United Fish Auctions), Den Helder/Texel/Den Oever en Vlissingen/Breskens⁴. Platvis is in omzet gemeten verreweg de belangrijkste vissoort voor de Nederlandse afslagen.

De totale besomming (omzet exclusief BTW) op de visafslagen is de laatste jaren aanzienlijk terug gelopen (zie Tabel 2). In 2009 was sprake van een daling van de omzet ten opzichte van 2008 van € 295 mln. naar € 273 mln. Echter, het volume van de aanvoer is gestegen van 88.000 ton in 2008 naar 94.000 ton in 2009. Er was sprake van fors lagere prijzen voor met name schol en garnalen, als gevolg van concurrentie van import van alternatieve vissoorten, duurzaamheidseisen en zwakke marktpositionering⁵.

¹ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

² In de binnenvisserij en IJsselmeervisserij zijn circa 300 vissersbedrijven actief. Over de Binnenvisserij is zeer beperkt informatie beschikbaar. Zie bijvoorbeeld: M.C. Beers, J.G.P. Klein Breterler, A.J. van der Velden, M.J. Overweel en F. Pleijster, 'Overleven of overleveren, Economische en maatschappelijke betekenis van de beroepsbinnenvisserij en haar toekomstperspectieven', OVB / EIM, 18 mei 2004.

³ De omzet is inclusief overige opbrengsten en aanvoer in buitenlandse havens.

⁴ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

⁵ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

In 2009 werd driekwart van aangevoerde vis aangevoerd door Nederlandse schepen en een kwart door schepen die onder buitenlandse vlag zijn geregistreerd.

Tabel 2 Omzet van de visafslagen (in mln. euro)

<i>Afslag</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>
Urk	103,7	82,1	77,2	89,8
IJmuiden	42,0	41,0	43,5	47,9
Den Helder	29,0	23,0	20,3	21,4
Stellendam	24,0	22,4	20,7	22,2
Harlingen	39,1	30,6	20,7	16,6
Lauwersoog	18,0	20,7	16,9	15,8
Vlissingen	27,0	25,4	23,9	28,6
Scheveningen	19,0	21,6	22,5	23,6
Breskens	8,0	8,0	9,2	10,6
Den Oever	17,0	15,9	14,4	14,8
Colijnsplaat	5,0	4,5	3,5	3,7
Totaal	331,8	295,2	272,8	295,0
Waarvan door:				
Nederlandse kotters	75%	80%	75%	.
Buitenlandse schepen	25%	20%	25%	.

Bron: CBS en C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

De grootste afslag is de afslag van Urk. Hoewel de trend van de besomming neerwaarts is, was er over het geheel genomen sprake van enige groei in 2010 ten opzichte van 2009. Op Lauwersoog en Harlingen na was deze stijging in 2010 vrij algemeen. Een kanttekening hierbij is op zijn plaats. Feitelijk is de visafslag in Harlingen (Insula) eigendom van de visafslag Urk. Wanneer de besommingen van beide afslagen tezamen worden genomen is er sprake van een aanzienlijke groei. In 2010 stopte de visafslag in Harlingen bijna. De vissers kozen liever voor Urk omdat daar de prijzen hoger waren. Er werden eigenlijk alleen nog maar garnalen aangevoerd in Harlingen¹.

Urk en Harlingen hebben in 2006 de tarieven (veilingkosten) omlaag gebracht van 3% naar 2,5% om meer vissers naar zich toe te lokken². Volgens de tarievenlijst van de veilingen van Urk en Harlingen op hun website ligt het tarief in de periode 2008-2011 weer op 3%.

¹ Bron: <http://www.harlingen-online.nl/ha/2011/01/21/harlinger-visafslag-drukker/>

² Bron: <http://www.evmi.nl/nieuws/mensen-bedrijven/144/afslag-urk-start-concurrentieslag.html>

Visverwerking en groothandel¹

De visverwerkende industrie en groothandel telt anno 2009 274 bedrijven die in het totaal een omzet hebben van € 3.100 miljoen (excl. BTW). In deze deelsector waren in 2009 uitgedrukt in fte 5.540 personen werkzaam. Het aantal bedrijven in deze sector is teruggelopen van 292 in 2005 tot 274 bedrijven in 2009, mede als gevolg van het wegvallen van een deel van de directe aanvoer van verse vis voor verwerking. Hierdoor ontstonden voor minder bedrijven verwerkingsmogelijkheden, is gezocht naar schaalvergroting om efficiënter te kunnen verwerken, en heeft de verwerkende industrie zich nog meer toegelegd op het importeren en exporteren van vis om de verwerkingsmogelijkheden op peil te houden. Deze strategie is succesvol gebleken. In 2009 realiseerde de visverwerkende industrie een omzet die reëel 10% boven het niveau van 2005 lag.

Visdetailhandel, foodservice en horeca

Voor de binnenlandse afzet vormen de supermarkten, de gespecialiseerde visdetailhandel, foodservice en horeca de belangrijkste afzetkanalen. De supermarkt vormt op dit moment veruit het belangrijkste afzetkanaal voor vis in het totaal, in het bijzonder geconserveerde en bevroren vis en visproducten. Voor de verse vis is de gespecialiseerde visdetailhandel het verkoopkanaal bij uitstek. Verder vindt nog afzet plaats via horecabedrijven (visrestaurants) en foodservice, maar de betekenis van het laatste kanaal is verwaarloosbaar. GfK becijfert het marktaandeel van de supermarkten in de verkoop van verse, bevroren en anders geconserveerde vis en visproducten (het totaal van vis, schaal- en schelpdieren) in 2010 op 76,5% (2008: 72,7%) en dat van de gespecialiseerde visdetailhandel (inclusief ambulante handel) op 19% (2008: 22,6%)².

Kengetallen visserijsector

In Tabel 3 is de samenvattende structuurinformatie van het Productschap Vis overgenomen³.

¹ R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011, en J.G.P. Smit, De Nederlandse visverwerkende industrie en visgroothandel, LEI, december 2006.

² Productschap Vis, Jaarverslag 2010.

³ De cijfers in de tabel verschillen soms van cijfers uit andere bronnen als gevolg van definitieverschillen en registratieverschillen. Verschillen in aantallen schepen kunnen bijvoorbeeld te maken hebben met het al dan niet meetellen van kleinere schepen.

Tabel 3 Kengetallen 2010 visserijsector

WERKGELEGENHEID (FTE)

De vissector is goed voor ongeveer 20.000 banen in Nederland. Dit zijn parttimers en fulltimers

Aanvoer	2.074
Handel/verwerking	5.540
Detailhandel	6.000

VLOOT

14 trawlers
295 Noordzeekotters
67 IJsselmeerkotters
65 mosselkotters

KWEEKSECTOR

Totaal	54 kwekerijen
Per vissoort:	18 paling
	13 meerval
	4 claesse
	2 tilapia
	2 snoekbaars

HANDEL

Handels- en verwerkingsbedrijven	± 600
Visspecialisten	1.700 met minimaal 1 verkooppunt

IM-/EXPORT *

Invoerwaarde	± 1,9 miljard euro (waarvan ruim de helft van buiten EU)
Uitvoerwaarde	± 2,3 miljard euro (waarvan ruim driekwart naar EU)

* Voorlopige cijfers CBS

UITPUTTING BELANGRIJKSTE VISQUOTA 2010

Visquota 2010	Quotum	Vangst	Percentage
Schol	26.575	26.623	100%
Tong	10.142	8.754	86%
Schar & Bot	11.934	7.663	64%
Kabeljauw	2.771	2.629	95%
Wijting	604	612	101%
Haring Noorse	24.829	24.698	99%
Haring Noord	15.332	15.258	100%
Haring Zuid	9.317	9.317	100%
Heek	69	60	87%
Noorse kreeften	921	699	76%

Bron: Productschap Vis, Jaarverslag 2010.

3.2 Visserijkolommen

Er is een aantal manieren om de visserijkolommen te onderscheiden (bijvoorbeeld naar de wijze van vangen, naar vangstgebied of naar soort vis). EIM heeft als uitgangspunt gekozen voor de soort vis. Uitgaande van de manier die in 2005 door EIM is toegepast¹ worden nu de volgende kolommen onderscheiden:

– **Noordzeegarnalen**

De garnalenvisserij is één van de belangrijkste takken van de visserij. Binnen de garnalenvisserij zijn twee toonaangevende bedrijven actief: Klaas Puul en Heiploeg. Er is voor garnalen geen wettelijke veilplicht. Toch gaat bijna alles langs de klok in verband met het kwaliteitssysteem dat de branche (de garnalenvisserij) zichzelf heeft opgelegd. Import komt vooral uit Engeland, Denemarken en Duitsland. De verwerking van de Noordzeegarnalen is zeer arbeidsintensief. Een deel van de bewerking (het pellen) wordt in het buitenland gedaan (Marokko) waarna de gepelde garnaal weer terug naar Nederland wordt gebracht. De grote garnalenverwerkers beschikken over een eigen vervoerspark zodat ze overal in Europa binnen 24 uur kunnen leveren.

– **Schaal- en schelpdieren** (*oesters en mosselen*)

Tot de schaal- en schelpdieren behoort naast de kokkels ook de mossel- en oestercultuur. Een deel van deze visserij van schaal- en schelpdieren wordt beperkt door Europese regelgeving. Zo is bijvoorbeeld de kokkelvisserij uit (opgelegde) milieuoverwegingen gestopt (verboden). Ook heden ten dage is er nog veel discussie rond de vangst van mosselzaad op de wadden. De verlening van vergunningen voor de vangst van mosselzaad staat onder druk. De mosselprijs wordt vooral bepaald op de afslag van Yerseke. Hier wordt het gros van de Nederlandse aanvoer van mosselen aangeboden.

– **Pelagische vis** (*zoals haring en andere in scholen zwemmende vis*)

Vier rederijen met in het totaal 14 schepen hebben tezamen met Noorse en Deense rederijen de complete West-Europese aanvoer van haring in handen. De vier rederijen zijn ook op de Atlantische oceaan en voor de kust van Mauritanië en in de zuidelijke Pacific actief. De haring wordt vooral aangeboden voor menselijke consumptie en niet zo zeer als grondstof voor de verwerkende industrie. Ongeveer de helft van de haring wordt geëxporteerd. Naast haring zijn makreel, horsmakreel, sardine, sardinella en blauwe wijting belangrijke pelagische vissoorten.

– **Rond- en platvis**

De verse rond- en platvis wordt na de vangst door zowel Nederlandse als vlagschepen aangevoerd. Vlagschepen zijn schepen die weliswaar het eigendom zijn van Nederlandse bedrijven, maar die onder buitenlandse vlag varen. Ze kunnen ook in handen zijn van buitenlandse bedrijven, waarbij de controle in Nederlandse handen is. De belangrijkste vissoort is schol. Veel van de niet-Nederlandse Europese vangstquota van schol is in handen van vissers met een Nederlandse achtergrond. De belangrijkste visafslag voor de verse vis is Harlingen/Urk. Tegenwoordig moet de verse vis op de markt concurreren met (kweek)vis zoals Pangasius en Tilapia die diepgevroren geïmporteerd worden en hier als verse vis verkocht worden. Hierbij gaat het om pakken vis, die vaak door de visverwerkende industrie worden geïmporteerd. Er is geen sprake van een veiling. De import van deze diepvriesvis is in de afgelopen jaren

¹ A.J., van der Velden, F. Pleijster en M.J. Overweel, De draaischijf voor handel en verwerking van vis, EIM, 2005.

van steeds meer betekenis geworden, met name ook omdat supermarkten steeds meer geïmporteerde bevroren vis zijn gaan verkopen.

– **Gekweekte vis**

De visteelt in Nederland loopt terug. De visteelt beperkt zich in Nederland hoofdzakelijk tot de teelt van paling en meerval. De teruggang van de Nederlandse kweekvis is vooral terug te voeren op de import van goedkopere alternatieven uit China en Vietnam¹. De markt voor meerval is een bulkmarkt waar de prijs doorslaggevend is. Bij deze markt is duurzaamheid nog geen doorslaggevend argument, in tegenstelling tot de platvis- en de rondvismarkt, waar o.a. het MSC-keurmerk en 'track and trace' een grote rol spelen.

In de verdere bespreking van de kolommen wordt niet verder ingegaan op kweekvis. Het kweken van vis en het verhandelen van gekweekte vis geschiedt in Nederland nog slechts op een zeer beperkte schaal en kan volgens geconsulteerden nauwelijks worden aangemerkt als een zuiver commerciële bedrijfsactiviteit.

Er is sprake van samenhang tussen verschillende kolommen. Zo vist een groot deel van de garnalenvissers ook op andere soorten zoals schol, tong en langoustines. Daarnaast is sprake van samenhang tussen de oester- en de mosselkolom omdat een deel van de vissers in beide kolommen actief zijn. Het centrum van zowel de oester- als de mosselcultuur ligt in Yerseke.

3.3 Kolommen

In de volgende vijf hoofdstukken worden de volgende vijf kolommen in de visserijsector beschouwd:

- Noordzeegarnalen
- Schaal- en schelpdieren (mossel)
- Schaal- en schelpdieren (oester)
- Rond- en platvis
- Pelagische vis.

Per kolom worden de structuur van de kolom en de werking van de markten binnen de kolom beschreven.

¹ A.P. van Duin, O. Schneider, M. Poelman, H. van der Veen en R. Beukers, Visteelt in Nederland, Analyse en aanzet tot actie, LEI, maart 2010.

4 Noordzeegarnalen

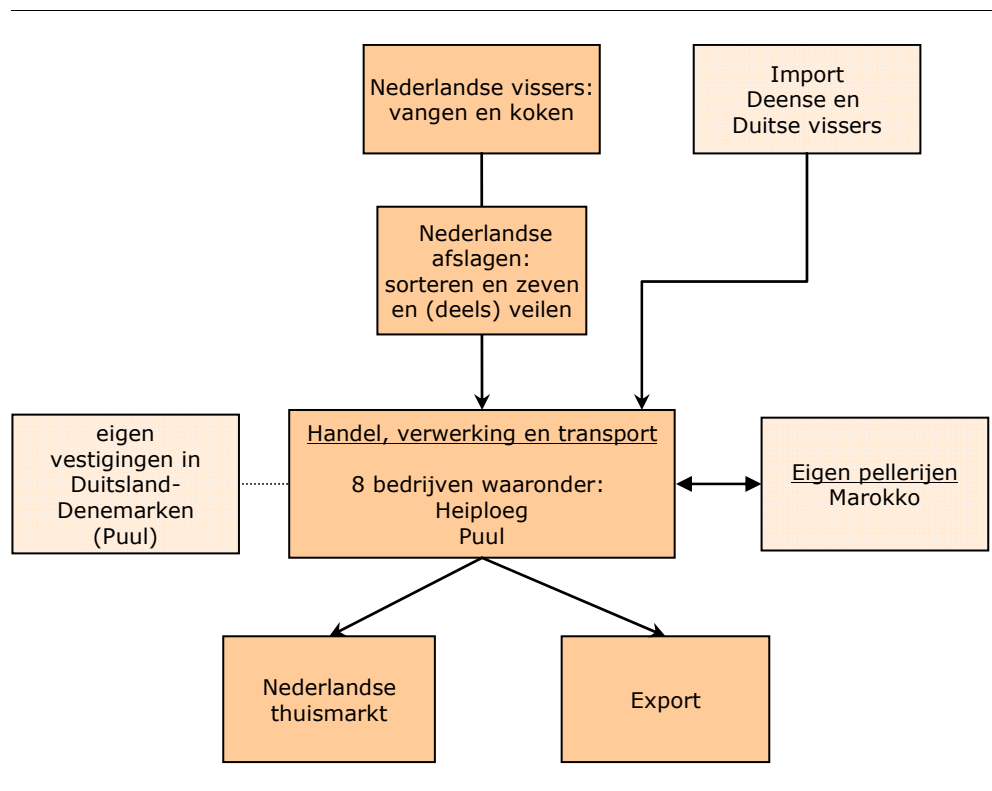
4.1 Product

De Noordzeegarnaal is ook bekend onder de namen Hollandse garnaal of Crangon grangon. In België wordt deze garnalensoort grijze garnaal genoemd en in het Verenigd Koninkrijk de bruine garnaal. De Noordzeegarnaal komt voor in de kustwateren van Engeland, Nederland, Duitsland en Denemarken. De visserij kan het gehele jaar plaatsvinden. De meeste aanvoer vindt plaats in het vroege voorjaar en in de herfst. Voor de Noordzeegarnaal is geen quotering, omdat daar nooit aanleiding voor zou zijn geweest (de bijnaam is: 'het gras van de zee'). De Noordzeegarnaal concurreert wel met andere garnalensoorten zoals de Noorse garnaal. De Noordzeegarnaal opereert echter aan de bovenkant van de markt en heeft een kwaliteitsimago.

4.2 Kolomstructuur

In Figuur 2 is een schematische weergave van de bedrijfskolom voor de Noordzee garnaal weergegeven. Het schema geeft de belangrijkste schakels en stromen van de kolom aan.

Figuur 2 Kolom Noordzeegarnaal

Bron: EIM, 2011.

4.3 Overzicht structuurkenmerken

4.3.1 Nederlandse vissers

Bedrijven en vergunningen¹

Om garnalen te mogen vangen zijn vergunningen nodig. In Nederland bestaat een grens aan het aantal vergunningen voor het vissen van garnalen in de Waddenzee en de andere kustwateren. Voor een vergunning moet een vaartuig voorzien zijn van adequate vangstsorteerapparatuur.

In Nederland zijn ruim 200 vergunningen in gebruik. Het vergunningstelsel is in het leven geroepen omdat de meeste garnalenvissers opereren in wateren waar de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn van toepassing is. Het aantal vergunningen zorgt er voor dat de visserijinspanning dusdanig is dat er een optimale afstemming plaatsvindt met de natuurfunctie van de kustzone en de Waddenzee. Er zijn twee typen vergunningen (namelijk GK en GV). Met de ene mag aan de Hollandse kust en in de Zeeuwse wateren gevist worden en met de andere in de Waddenzee. Circa 30% van de vissers met een vergunning vist alleen op garnalen. De rest vist een deel van het jaar op garnalen en de rest van het jaar op andere soorten (bijvoorbeeld schol, tong en langoustines).

Voor het vissen op garnalen worden relatief kleine vissersboten (18-24 meter lang) gebruikt met speciale garnalenvistuigen (de garnalenkor). Wanneer de garnalen zijn gevangen, worden deze aan boord gespoeld, gesorteerd (gezeefd) en gekookt. Over het algemeen gaat het om kleine bedrijven met één schip. Alleen een bedrijf als De Rousant heeft 11 schepen.

De aanvoer van garnalen door Nederlandse vissers bedroeg in 2009 17.500 ton (25% meer dan in 2008)². Een deel hiervan wordt aangevoerd in Duitsland en Denemarken en vervolgens naar Nederland vervoerd voor verdere verwerking of opslag. Alle in Nederland aangevoerde garnalen gaan via de afslag omdat daar controles plaatsvinden. Een deel van de garnalen wordt geveild. Er is geen verplichting. De rest vindt zijn weg naar de afnemers op basis van contracten.

Ontwikkeling besomming

Volgens het LEI³ bedroeg de totale besomming van de garnalenvissers in 2009 44 miljoen euro. Dit was 28% minder dan het voorgaande jaar. De daling van 28% was het resultaat van een groeiende aanvoer en een dalende prijs aan de afslag.

¹ Productschap Vis. Visfeiten: Noordzeegarnaal, september 2009 en Productschap Vis, Factsheet: GarnalenKor, november 2010.

² R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011.

³ R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011.

Tabel 4 Ontwikkeling besomming garnalen

<i>jaar</i>	<i>Aanvoer Nederlandse schepen in 1.000 ton</i>	<i>Besomming in miljoenen euro's</i>
2003	13	32
2004	12	32
2005	13	39
2006	14	37
2007	14	52
2008	14	61
2009	17	44

Bron: R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011.

Producentenorganisaties (PO)

Vrijwel alle garnalenvissers zijn aangesloten bij verschillende producentenorganisaties (zowel de Garnalen PO Roussant als de verschillende PO's van de kottervisserij). Producentenorganisaties spelen een belangrijke rol bij de organisatie van de visactiviteiten. Producentenorganisaties in de visserij- en aquacultuursector zijn verplicht om binnen zeven weken na de opening van het visseizoen een werkprogramma voor het visseizoen ter goedkeuring toe te zenden aan de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie¹.

In een werkprogramma worden onder meer opgenomen:

- de afzetstrategie van de organisatie,
- een visplan voor de verschillende vissoorten,
- sancties tegen aangeslotenen van de organisaties die de genomen besluiten niet naleven, enzovoort.

Indien een werkprogramma is goedgekeurd, kan het programma alleen op grond van onvoorziene omstandigheden worden herzien. Ook deze herziening moet worden goedgekeurd door de minister. Binnen zeven weken na afloop van het visseizoen dienen de producentenorganisaties een werkverslag aan de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie toe te zenden.

Andere organisaties

Andere (belangen)organisaties voor de garnalenvisserij zijn:

- Hulp in Nood (44 leden)
- Nederlandse Bond van Garnalen-Kustvissers (20 leden)
- Ons Belang (27 leden).

4.3.2 Afslagen²

In Nederland zijn zeven afslagen waar garnalen worden verhandeld, namelijk Lauwersoog, Zoutkamp, Harlingen, Den Oever, Stellendam, Colijnsplaat en Bres-

¹ http://overheidsloket.overheid.nl/index.php?p=product&product_id=1345

² Productschap Vis. Visfeiten: Noordzeegarnaal, september 2009.

kens. De afslagen waar de garnalen worden aangeland zijn niet dedicated garnalenafslagen. Er worden ook andere vissoorten aangeland en afgeslagen. Garnalen worden aangeland bij de afslagen. Zowel Nederlandse als buitenlandse vissers brengen hun gevangen garnalen aan land bij een afslag (een van de Nederlandse afslagen of een buitenlandse afslag). Een deel van de aangevoerde garnalen gaat direct per vrachtwagen naar een andere afslag (in binnen- of buitenland), bijvoorbeeld de thuishaven van de visser.

Alle door Nederlandse vergunninghouders gevangen garnalen gaan langs een afslag. Daar wordt gecontroleerd op de minimale handelsafmeting. Verder worden de garnalen gekeurd op versheid en op basis van de levensmiddelenwetgeving. De controles en keuring worden uitgevoerd door medewerkers van het Productschap Vis. Er is sprake van een zeefplicht (dat houdt in dat de onvolkomenheden, zoals krabbetjes, kleine visjes, e.d. en de te kleine garnalen eruit worden gezeefd). Voor garnalen bestaat geen veilplicht.

4.3.3 Import verse garnalen¹

Naast de door Nederlandse vissers gevangen garnalen is sprake van import van Noordzeegarnalen. De import komt met name uit Duitsland en Denemarken. De import gaat niet via de Nederlandse afslagen. De import vanuit Duitsland bedroeg in 2009 29 miljoen euro, hetgeen ongeveer gelijk was aan de import in 2008. De import vanuit Denemarken bedroeg in 2009 11 miljoen euro en is daarmee gehalveerd ten opzichte van 2008. De aanvoer in tonnen is weergegeven in Tabel 5.

Tabel 5 Aanvoer van Noordzeegarnalen uit Duitsland en Denemarken (in tonnen)

<i>Jaar</i>	<i>Duitsland</i>	<i>Denemarken</i>
2005	10.900	7.000
2006	7.000	5.100
2007	6.200	5.900
2008	5.100	3.300
2009	6.800	2.300

Bron: R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011.

De laatste jaren is de import van andere dan Noordzeegarnalen van buiten de EU toegenomen tot 47.000 ton in 2009. Deze komen vooral uit India, Bangladesh en Indonesië.

¹ R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011.

4.3.4 Handel en verwerkers

Spelers¹

De garnalen van de Nederlandse vissers komen via de afslag bij de handel c.q. verwerkers. Daarnaast komen de geïmporteerde Noordzeegarnalen bij de handel c.q. verwerkers. De schakel (handel en verwerking) zorgt voor het pellen, verpakken en doorverkopen. De bedrijven zijn vooral geconcentreerd in Volendam en Zoutkamp. Het pellen vindt vooral plaats in Marokko. Garnalen worden met (eigen) vrachtwagens naar Marokko gebracht en weer opgehaald. Per jaar komt circa 9 miljoen kilo terug uit de pelcentra naar de verwerkende bedrijven in Nederland. Een deel komt daar diepgevroren vandaan. De rest wordt verpakt en gedistribueerd. Het verpakken bestaat vooral uit het portioneren van de vangst naar door de afnemer gevraagde hoeveelheden/verpakkingseenheden. Zeven bedrijven hebben de verwerking van garnalen als hoofdactiviteit. De belangrijkste verwerkers van garnalen zijn de bedrijven Klaas Puul (Volendam) en Heiploeg (Zoutkamp). Klaas Puul heeft ook een vestiging in Duitsland. Het bedrijf werkt daar met eigen vissers en laat de garnalen zeven en koken waarna ze uit Duitsland naar Nederland vervoerd worden². Heiploeg heeft vestigingen in Denemarken, Duitsland, België en Marokko³.

Brancheorganisatie

Vebega⁴ is de Vereniging ter bevordering van de garnalhandel. Vebega stelt zich, blijkens haar naam en statuten, ten doel het bevorderen van de groothandel in garnalen in de ruimste zin van het woord. Vebega heeft leden die als groothandel in de garnalensector werkzaam zijn. Vebega is gevestigd in Zoutkamp bij Heiploeg.

4.3.5 Nederlandse thuismarkt

De garnalen komen vervolgens terecht bij de groothandel en de detailhandel. Bij de detailhandel betreft dat supermarkten en de traditionele vishandel (speciaalzaken en marktkramen). Een belangrijk deel bereikt de consument via de supermarkt.

4.3.6 Export verwerkte garnalen⁵

Van de verwerkte garnalen wordt zo'n 85% gepeld. De ongepelde garnalen worden vooral naar Frankrijk geëxporteerd. Van de gepelde garnalen wordt circa 50% geëxporteerd naar België en 25% naar Duitsland. De rest wordt in Nederland verkocht of naar andere Europese landen geëxporteerd.

¹ Productschap Vis. Visfeiten: Noordzeegarnaal, september 2009, en R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011.

² www.klaaspuul.com/en/index.php?id=3907

³ www.heiploeg.nl/heiploeg-group.nl_NL.html

⁴ zie www.visfederatie.nl

⁵ Productschap Vis. Visfeiten: Noordzeegarnaal, september 2009.

4.4 Specifieke ketenregelgeving

De regulering is voor het vissen op de Noordzeegarnaal beperkt. Voor het vissen op garnalen is een vergunning nodig op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 (i.v.m. Europese Vogel- en Habitatrichtlijn). Voor de Noordzeegarnaal is geen vangstbeperking (geen Europese quoteringsregeling). Er zijn wel beheermaatregelen in landen, waardoor niet overal en altijd gevestigd mag worden op garnalen. Verder maken garnalenvissers trilaterale afspraken (Nederland, Duitsland en Denemarken) voor goed beheer. Ten slotte is op Europees niveau een minimale handelsmaat voor garnalen vastgesteld.

4.5 Marktontwikkeling en werking van de markt

4.5.1 *Ontwikkeling marktomvang*¹

De aanvoer van Noordzeegarnalen door Nederlandse kotters (besomming) is, uitgedrukt in euro's, gestegen van € 32 miljoen in 2003 tot € 61 miljoen 2008. In 2009 is de besomming in waarde teruggelopen naar € 44 miljoen. Naar hoeveelheden bezien is de besomming opgelopen van 13.000 ton in 2003 tot 14.000 ton in 2008 en tot 17.000 ton in 2009. Deze ontwikkeling laat zien dat de markt in 2009 qua prijsontwikkeling sterk onder druk heeft gestaan. Tegenover een volumestijging van circa 20% staat een waardedaling van meer dan 20%. Dit impliceert een daling van de kiloprijs met zo'n 33%.

4.5.2 *Toe- en uittreding*

Het aantal vergunningen neemt af. Dit beperkt de mogelijkheden om toe te treden. Verder is er sprake van een zekere toetredingsdrempel. Men moet immers beschikken over een speciale vangstvergunning en men moet de nodige voorzieningen hebben aan boord omdat de garnalenvisserij moet voldoen aan voorschriften met betrekking tot het zeven van de vangst. Hiervoor zijn specifieke investeringen vereist. Omdat de belangrijkste garnalenvisgebieden in Nederland aangewezen zijn als Europees Vogel- en Habitatrichtlijn-gebied moeten de vissers verder elk jaar een vergunning aanvragen op grond van de Natuurbeschermingswet 1998.

4.5.3 *Prijsvorming en prijsontwikkeling*

Voor garnalen bestaat geen veilplicht. Op basis van afspraken binnen de PO's is wel sprake van een vrijwillige veilplicht. In geval van veiling resulteert op de afslag de prijs waarvoor garnalen worden verhandeld tussen de aanvoerders en de handelaren en de verwerkers van en in garnalen (markt van vraag en aanbod). In 2009 zijn de meeste aangevoerde garnalen geveild. Daarnaast werken grote spelers als Puul en Heiploeg ook met contractvissers die een gegarandeerde prijs krijgen (buiten de afslag om).

Volgens gegevens van het CBS¹ fluctueerden de prijzen aan de afslag aanzienlijk. In de periode 2004 tot 2007 steeg de gemiddelde prijs aan de afslag van

¹ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

2.530 euro per ton naar 3.830 euro per ton. In de jaren daarna daalden de gemiddelde prijzen naar 2.520 euro in 2009. Daarna nam de prijs weer enigszins toe, namelijk naar 2.710 euro per ton in 2010. In 2011 was er sprake van een sterke druk op de prijzen.

Tabel 6 Ontwikkeling prijzen aangevoerde garnalen

<i>Jaar</i>	<i>Prijs op afslag in euro's per ton</i>
2003	2.670
2004	2.530
2005	2.630
2006	2.870
2007	3.830
2008	3.650
2009	2.520
2010	2.710

Bron: CBS.

4.5.4 Transparantie en concurrentie-intensiteit

De markt voor garnalen is transparant wat betreft de prijsvorming voor zover het aanbod loopt via de afslag. Er is echter ook een deel van het aanbod dat niet loopt via de afslag (exacte informatie hieromtrent is niet beschikbaar).

De belangrijkste markt is die tussen de aanvoer van garnalen en de verdere verwerking. Met name is er sprake van een concentratie onder de verwerkende bedrijven van garnalen, waarbij twee bedrijven dominant zijn (Klaas Puul en Heiploeg). Deze handel vindt deels via de afslag plaats en deels via contractvisserij. Deze grote marktpartijen in de visverwerking schakelen normaliter contractvisserij in, maar lijken ook wel gebruik te willen maken van de afslag indien dit voor hen betere inkooprijzen kan betekenen.

Uit verschillende berichten in de pers blijkt een zeker spanningsveld te bestaan tussen de garnalenvisserij en de (grote) verwerkende bedrijven. Zo lijkt het er op dat de vissers de mening zijn toegedaan dat Puul en Heiploeg prijzen manipuleren². Puul heeft namelijk een overeenkomst met PO Wieringen om op contract te vissen, maar heeft ook aangegeven de garnalen onder de klok te brengen. Dat was blijkbaar goedkoper dan het contract³. Dit heeft weerstand opgeroepen bij

¹ De cijfers van het CBS hebben betrekking op de aanvoer van alle garnalen, zowel door Nederlandse kotters als door kotters onder buitenlandse vlag.

² zie ook: <http://www.webregio.nl/waterland/regionaal-nieuws/artikel/1824186/boze-garnalenvissers-bezetten-klaas-puul-edam.aspx>

³ http://www.rtvzuidzee.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=2957:wieringer-vissers-blokkeren-bedrijf-klaas-puul&catid=10:visserij&Itemid=11

de garnalenvissers die zijn aangesloten bij de PO. Hetzelfde was aan de orde bij de contractvissers van Heiploeg.¹

4.5.5 Vernieuwing in de keten (innovatie)

Specifiek voor de Nederlandse garnalenvisserij is dat een vaartuig moet zijn voorzien van adequate vissorteerapparatuur (zeef) om een vangstvergunning te krijgen. Dit houdt verband met de door de Europese Commissie voorgeschreven minimum handelsmaat. De innovatiedynamiek in de garnalensector lijkt beperkt, getuige de traditionele methoden en ook de traditionele primaire verwerking (met de hand pellen in Marokko). Er wordt wel geëxperimenteerd met nieuwe visserijtechnieken, zoals het gebruik van de pulskor (elektrisch vistuig waarmee gericht op garnalen kan worden gevist, dus minder bijvangst, en waarmee bodemcontact aanzienlijk wordt verminderd). Bij de verwerking wordt geëxperimenteerd met machinaal pellen. Verder worden door de verwerkende bedrijven zeker innovaties doorgevoerd in de garnalenproducten die op de (inter)nationale consumentenmarkt worden gebracht.

4.5.6 Samenwerking in de keten (tussen en binnen schakels)

Er zijn binnen de garnalenvisserij enkele samenwerkingsverbanden actief. Dit betreft de PO's, Hulp in Nood (44 leden), Nederlandse Bond van Garnalen-Kustvissers (20 leden) en Ons Belang (27 leden).

¹ http://www.visfederatie.nl/organisatie_4.html

5 Schaal- en schelpdieren (mossel)

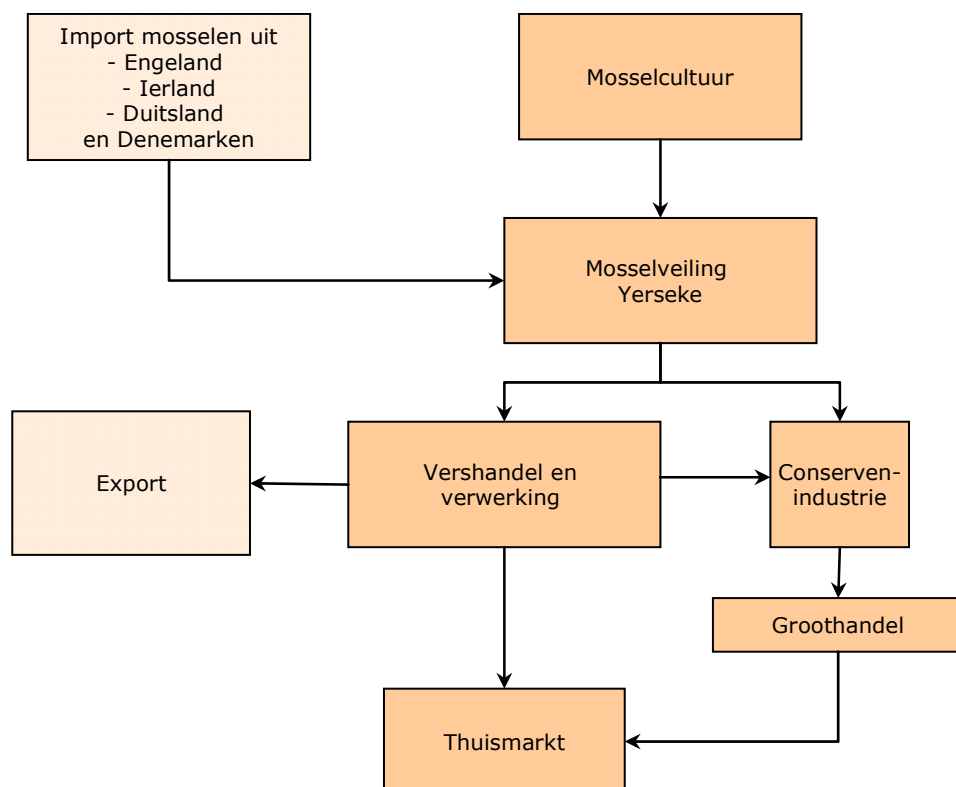
5.1 Product

De mossel is het belangrijkste product uit de Nederlandse schelpdierteelt. Doordat alle Nederlandse mosselen en ook wel geïmporteerde mosselen in de Zeeuwse wateren worden uitgewaterd mogen zij het predicaat Zeeuwse Mosselen voeren. Het vissen van mosselen vindt al meer dan 150 jaar plaats. De belangrijkste visgebieden zijn de Zeeuwse Wateren en de Waddenzee. Er zijn twee manieren van kweken, namelijk bodemcultuur en hangcultuur. Qua be- en verwerking is de schelpdiersector geconcentreerd rond Yerseke in Zeeland. Naast de mosselsector horen ook de oestersector, de kokkelsector en de spisulasector tot de schaal- en schelpdiersector. De oestersector is na de mosselsector de belangrijkste sector bij de schaal- en schelpdieren (zie volgende hoofdstuk).

5.2 Kolomstructuur

In Figuur 3 is een schematische weergave van de bedrijfskolom voor de mosselen weergegeven. Het schema geeft de belangrijkste schakels en stromen van de kolom aan.

Figuur 3 Kolom Mosselen

Bron: EIM, 2011.

5.3 Overzicht structuurkenmerken

Mosselkwekers

Er zijn 50 kwekers van mosselen met 56 vaartuigen¹. Ze voerden in 2009 gezamenlijk 46 miljoen kilo mosselen aan. Dit betrof 56 miljoen euro. De omvang van de vangsten (oogsten) fluctueert per jaar.

Bij enkele grotere kweekbedrijven is sprake van geïntegreerde bedrijven (ook handelsactiviteiten), maar alle verkopen lopen via het mosselkantoor (gevestigd bij de veiling in Yerseke). Daar worden de mosselen bemonsterd en gewogen.

Tabel 7 Ontwikkelingen mosselsector 2005-2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Aantal schepen	64	60	56	56	56
Aanvoer, opbrengst en prijs op de veiling van Yerseke:					
- aanvoer (mln. kg)	58	30	42	37	46
- opbrengst ¹ (x 1 miljoen euro)	56	46	66	66	56
- gemiddelde prijs per 100 kg in euro's	95	152	161	180	121

Bron: C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

1) Bij mosselen wordt naar gebroken jaren gekeken. Dus 2009 staat voor het seizoen 2009/2010.

De organisatiegraad van de bedrijven is 100%. Dit betreft de vereniging Producenten Organisatie Mosselcultuur, waarvan volgens de website (www.mosselkwekers.nl) 83 mosselkweekbedrijven lid zijn.

Import

De import van mosselen bedroeg in 2009 27 miljoen euro. In 2006 was dat 51 miljoen euro en de jaren daarvoor ruim 30 miljoen euro per jaar².

Mosselveiling Yerseke

Alle mosselen worden uiteindelijk aangeboden op de veiling. Ze worden door medewerkers van het Mosselkantoor bemonsterd op kwaliteit en gewogen. Vervolgens worden ze verkocht. Daarna worden ze door de handelaren opgeslagen in hun natte pakhuizen in de Oosterschelde en mogen daardoor het predicaat Zeeuwse Mosselen dragen.

Handel en verwerking

De verwerking van de mosselen vindt vooral plaats in een beperkt aantal (5 tot 10) grote geïntegreerde bedrijven in Yerseke. De handelaren in mosselen zijn

¹ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

² C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

georganiseerd in de vereniging Mosselhandel (www.mosselhandel.info). De volgende 10 bedrijven zijn lid van de vereniging Mosselhandel:

- J.Barbé - Aquamossel
- Delta Mossel
- Jan Prins
- Zeeuwse Banier
- Mosselhandel Koninklijke Prins & Dingemanse
- Holland Shellfish
- Roem van Yerseke
- Zeelands Roem
- Krijn Verwijs Yerseke
- Triton Yerseke

Export¹

De meeste consumptiemosselen worden geëxporteerd naar België. Dat is ongeveer 65% van de aanvoer. Naar Frankrijk gaat 23% van de aanvoer en de rest blijft in Nederland of gaat naar andere landen.

5.4 Specifieke ketenregelgeving

De belangrijkste wetgeving voor de mosselcultuur is de Vogel- en Habitatrichtlijn van de Europese Commissie. Dit beperkt de oogst van mosselzaad.

In maart 2009 is het plan van uitvoer voor het convenant naar duurzame mosselvisserij en natuurherstel in de Waddenzee gepresenteerd. Hierin is sprake van een gefaseerde afbouw van de mosselzaadvisserij en de inzet van mosselzaadinstallaties (MZI's). Begin 2010 is overeenstemming bereikt over het transitieproces. Op den duur wil men naar de productie van 100 miljoen mosselen en daar is 65 miljoen kilo zaad voor nodig. Uiteindelijk moet alles via MZI's gaan lopen. Dit kan hinderlijk worden voor de garnalenvisserij, daar zij daar door de aanwezigheid van de MZI niet meer kunnen vissen. Bij het Maatschappelijk convenant zijn de volgende partijen betrokken: het ministerie van EL&I, Vogelbescherming Nederland, de Waddenvereniging, Stichting Wad, Natuurmonumenten en de mosselsector.

5.5 Marktontwikkeling en werking van de markt

5.5.1 Ontwikkeling marktomvang

De totale aanvoer fluctueert sinds 2005 tussen 30 en 58 miljoen kilo per jaar. Daarnaast fluctueren ook de prijzen sterk, waardoor ook sprake was van variatie in de totale opbrengst in euro's (zie Tabel 7).

5.5.2 Toe- en uittreding

Er is zowel aan de aanvoerkant als de afnemerskant weinig dynamiek. In de laatste vijf jaar zijn er geen nieuwe schepen gebouwd. De werkgelegenheid is terug-

¹ Productschap Vis. Visfeiten: Mosselen, september 2008.

gelopen van 208 opvarenden in 2004 tot 170 opvarenden in 2009¹. Het is ook moeilijk om toe te treden omdat de mosselkweek gebonden is aan een vergunningstelsel en het areaal (de uit te geven percelen) vaststaat.

5.5.3 Prijsvorming en prijsontwikkeling

Voor mosselen bestaat een 'vrijwillige' veilplicht (niet door de overheid opgelegd, maar met elkaar overeengekomen binnen de PO) vanuit de vereniging Producenten Organisatie mosselen. Prijsvorming vindt plaats op de veiling in Yerseke. Daarnaast kent de mosselsector een zogenoemde ophoudprijs. Beneden die prijs worden de mosselen niet verkocht maar overgenomen door het Mosselonds tegen de ophoudprijs. De mosselen die zo verworven zijn worden opgeslagen in de Oosterschelde en in december verkocht. Het geld dat uit die verkoop vrijkomt wordt teruggestort in het mosselonds.

Uit de ontwikkeling van de gemiddelde prijzen per jaar (zie Tabel 7) blijkt dat de prijs per jaar sterk kan fluctueren.

5.5.4 Transparantie en concurrentie-intensiteit

De handel in mosselen is transparant te noemen. De prijsvorming van de mosselen loopt (grotendeels/geheel) via de mosselveiling. De ondernemers, die mosselen aanbieden, zijn allen (vrijwillig) lid zijn van de Vereniging Producentenorganisatie Mosselen. Zij zijn in verenigingsverband overeengekomen de aanvoer via de veiling te verhandelen. De handelaars en verwerkers (kopers van de mosselen) zijn aangesloten bij de vereniging Mosselhandel. Hierbij zijn de 10 (waarschijnlijk de grootste) handelaren en verwerkers aangesloten. Gezien de concentratie van de oogstaanvoer op de mosselveiling, mag worden aangenomen dat alle verwerkers en handelaren inkopen op de mosselveiling.

De concurrentie-intensiteit is niet groot bij de aanvoerders van de mosselen. Uiteindelijk is het de kwaliteit en de vraag van de aanvoer die de doorslag heeft bij de verkoop op de mosselveiling. Bij de afnemers in de handel en de verwerking is sprake van een niet al te groot aantal bedrijven, maar er zijn ook buitenlandse afnemers actief op de veiling.

5.5.5 Vernieuwing in de keten (innovatie)

Voor zover bekend is er geen sprake van ingrijpende vernieuwingen in de mosselcultuur. Wel zijn er nu experimenten met het gebruik van MZI (mosselzaadinstallaties) om de bodembelasting te ontzien. Daarnaast worden alternatieve kweekmethoden uitprobeerde, die wellicht minder milieubelastend zijn zoals de kweek aan lijnen. Deze laatste innovatie is vooral innovatief in Nederland, want in Frankrijk wordt al sinds jaar en dag op deze manier gewerkt. Bij de verwerkers is nauwelijks sprake van innovativiteit. De grootste innovatie is de innovatie rond de verpakking geweest van een aantal jaren geleden.

¹ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, Visserij in cijfers 2010, LEI, september 2010.

5.5.6 Samenwerking in de keten (tussen en binnen schakels)

Er is sprake van samenwerking tussen de aanbieders (kwekers/vissers) binnen de Vereniging producentenorganisatie Mosselen en tussen de handelaren in de vereniging Mosselhandel. De concentratie van de kwekers in het gebied Yerseke kan een extra stimulans zijn voor samenwerking tussen de kwekers als het gaat om zaaien en oogsten.

6 Schaal- en schelpdieren (oester)

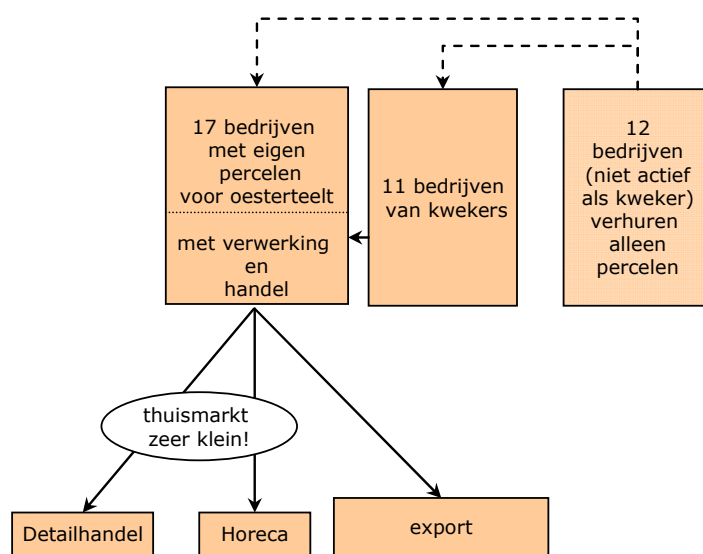
6.1 Product

De oestersector is na de mosselsector de belangrijkste sector bij de schaal- en schelpdieren. De oesterkweek wordt al meer dan 150 jaar in Nederland uitgevoerd. De kweek vindt vooral plaats in de Oosterschelde en het Grevelingenmeer. Vroeger werd dit ook in de Waddenzee en de Zuiderzee gedaan. Er zijn twee soorten oesters, de Zeeuwse Oester en de Japanse Oester. De laatste is in het verleden na een ziekte onder de Zeeuwse Oester hier in Nederland uitgezet. De oesters worden geoogst van september tot april. Evenals bij de mosselen is Yerseke voor de oesters het hart van de bedrijfskolom.

6.2 Kolomstructuur

In Figuur 4 is een schematische weergave van de bedrijfskolom voor de oesters weergegeven. Het schema geeft de belangrijkste schakels en stromen van de kolom aan.

Figuur 4 Kolom Oesters

Bron: EIM, 2011.

6.3 Overzicht structuurkenmerken

Oesterkwekers¹

De oestervloot bestond in 2009 uit circa 19 schepen met een gemiddelde leeftijd van 67 jaar. Door de oestersector worden ook wel mosselkotters gebruikt.

¹ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, Visserij in cijfers 2010, LEI, september 2010.

In 2009 waren ongeveer 28 kweekbedrijven actief, waarvan er 17 verticaal geïntegreerd zijn met de verwerking en de handel en 11 bedrijven zijn alleen actief in de kweek. Daarnaast zijn er enkele bedrijven die alleen hun percelen verhuren. Verder zijn er nog bedrijven met beperkte oesteractiviteiten naast een hoofdactiviteit in bijvoorbeeld de mosselen, kreeften of palingen. In de kweek zijn zo'n 90 mensen actief.

De oesterkwekers huren percelen in de Oosterschelde en het Grevelingenmeer van de overheid. Daarnaast zijn er nog zogenoemde vrije gronden in de Oosterschelde. De percelen tezamen zijn ongeveer 2.050 hectare. Percelen in de Grevelingen kostten in 2008 144 euro per hectare per jaar en in de Oosterschelde 288 euro per hectare per jaar. Begin 2010 is een eenheidsprijs van 160 euro per hectare per jaar ingevoerd. Voor de visserij op de vrije gronden zijn 30 vergunningen uitgegeven.

Handel en verwerking¹

De oesterkwekers verkopen de oesters aan de handel. De handelaren bewaren de oesters in betonnen oesterputten in vers zeewater dat steeds wordt verversd. Dit heet 'verwateren'. Hiermee worden de oesters gezuiverd en wordt de kwaliteit verbeterd. Dit duurt ongeveer een week, waarna de oesters worden gesorteerd en verpakt. Sorteren gebeurt deels machinaal (platte oesters) en deels handmatig (Zeeuwse oester). Het verpakken gebeurt handmatig.

Binnenlandse markt

Slechts een beperkt deel (minder dan 20%) van de oesters wordt afgezet op de Nederlandse markt (detailhandel en horeca).

Export

De meeste oesters worden geëxporteerd naar België, namelijk 50% van de Zeeuwse oesters. De andere exportlanden zijn Duitsland (8%), Frankrijk (6%) en Italië (16%). Het Landbouw Economisch Instituut schat het Nederlandse marktaandeel in Europa (naar waarde) op ongeveer 15%.² De Europese markt voor oesters wordt gedomineerd door Franse oesters.

6.4 Specifieke ketenregelgeving

Voor oesters geldt geen veilplicht. De oestersector wordt voortdurend gecontroleerd. Om de gezondheid van de consument te beschermen, heeft de Nederlandse overheid al in 1906 maatregelen genomen en een sanitair controleprogramma ingevoerd. De Europese Commissie heeft strenge richtlijnen ingesteld met betrekking tot de kwaliteit van het schelpdierwater en het in de handel brengen van levende schelpdieren.

In Nederland worden één keer per week door visserijkundige ambtenaren van het Ministerie van EL&I monsters van het water in de Oosterschelde en Grevelin-

¹ www.zeeuwseoesters.nl

² www.zeeuwseoesters.nl

gen genomen. Deze monsters worden door het Centrum voor Schelpdieronderzoek van IMARES onderzocht op de aanwezigheid van schadelijke bacteriën, algen en schelpdiertoxiteit. Als de resultaten van deze monsters negatief zijn, wordt het betreffende gebied onmiddellijk gesloten totdat het gebied weer aan de gestelde normen voldoet. De gebieden waarin de oesterpercelen in Nederland liggen voldoen over het algemeen gedurende het hele jaar aan de normen.

De oesterbassins worden één keer per maand door het Productschap Vis gecontroleerd op de aanwezigheid van bacteriën. De oesterverwerkende bedrijven monitoren minimaal één keer per week een monster van een partij oesters en een monster van het water dat tijdens het verwerkingsproces wordt gebruikt. Als er niet aan de gestelde normen wordt voldaan, wordt er zelfs teruggedaan naar de verwaterplaatsen waar de producten vandaan komen. De meeste bedrijven beschikken over een eigen laboratoriumafdeling. Vaak worden er dagelijks monsters onderzocht. Daardoor kunnen de bedrijven elke schakel in de verwerkingsketen zorgvuldig screenen en eventuele fouten traceren en herstellen.¹

6.5 Marktontwikkeling en marktwerking

6.5.1 Ontwikkeling marktomvang

De aanvoer van oesters is in de periode 2006 tot en met 2009 gedaald van circa 33 miljoen stuks naar circa 20 miljoen stuks. Het aantal schepen is in die periode gedaald van 27 naar 19.

Tabel 8 Ontwikkelingen Oestervisserij en aanvoer

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Aantal schepen	26	26	27	27	20	19
Aanvoer Japanse oester (x 1.000)	27.406	25.789	31.654	31.821	20.364	19.304
Aanvoer Platte oester (x 1.000)	1.765	809	1.093	754	430	1.070

Bron: C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

6.5.2 Toe- en uittreding

De doorslaggevende basis voor de toetreding tot de sector (zaaien, kweken, oogsten) is de beschikking over percelen. Gezien het vergunningstelsel en de verhuur van de percelen is toetreding niet of nauwelijks mogelijk. Daarnaast is sprake van een daling van de productie van oesters. In sommige gevallen wordt de vergunning die wordt verstrekt aan perceelbezitters ook 'doorverhuurd' aan de kwekers.

¹ www.zeeuwseoesters.nl

6.5.3 Prijsvorming en prijsontwikkeling

De prijs voor de oesters komt tot stand door onderhandeling van de aanvoerders met de afnemers¹.

6.5.4 Transparantie en concurrentie-intensiteit

De bedrijven die actief zijn in de oesterteelt zijn geconcentreerd rond Yerseke. Ze zijn allemaal lid van de oestervereniging die ontstaan is uit de PO Oesters. Zeventien oesterkwekers zijn verticaal geïntegreerde bedrijven, hetgeen betekent dat zij zelf de visserij/kwekerij ter hand nemen en ook zelf de oesters verwerken (inpakken) en verhandelen.

Daar er geen veiling is van oesters is de prijsvorming weinig transparant: het is een kwestie van rechtstreekse onderhandeling tussen vragers en aanbieders. De meeste oesters worden aangeboden aan buitenlandse handelaars. De impact van de Nederlandse vraag op de prijzen is daarmee zeer gering (alleen wat vraag door restaurants).

6.5.5 Vernieuwing in de keten (innovatie)

Er wordt door de oesterkwekers geëxperimenteerd met andere voor Nederland nieuwe kweekmethodes. De gehele oesterkweek in Zeeland bestaat uit bodemcultuur. Er kunnen echter ook oesters gekweekt worden op bedden net als in Frankrijk of hangend in een voedselrijke waterkolom. Met alternatieve kweekmethodes is er minder kweekgrond nodig, wordt het verlies van oesters minder en worden de broedcollectoren optimaal benut. Inmiddels is er een project gericht op andere kweekmethodes van start gegaan. Het project is onderdeel van het projectplan 'Samen verduurzamen voor een vitale oestersector' dat in het kader van de Kenniskring Oesterkweek werd ontwikkeld. In 2009 ontving dit project via de Regeling 'Collectieve acties in de visketen' van het Ministerie van LNV een subsidie van € 349.000. De samenwerkende partijen binnen het project zijn de Nederlandse Oestervereniging, Wageningen IMARES en het Landbouw Economisch Instituut Wageningen UR (LEI), terwijl ondersteuning wordt gekregen van Economisch Impuls Zeeland en de Provincie Zeeland².

6.5.6 Samenwerking in de keten (tussen en binnen schakels)

De Nederlandse Oestervereniging (www.zeeuwseesters.nl) is de overkoepelende organisatie van de Nederlandse oesterkwekers en vissers. Deze vereniging is in 2007 opgericht als opvolger van de PO oesters.

De oestervereniging stelt jaarlijks een visplan vast om te voorkomen dat de exploitatie van oesters schade aan de natuur, in casu in de Oosterschelde (nationaal park), toebrengt. De vissers hebben een black box aan boord van het schip welke exact registreert waar de oesters gevangen zijn.

¹ Het Productschap Vis hanteert een forfaitaire prijs voor de vaststelling van de afdracht van de oesterkwekers. Die prijs is voor Creuses (Japanse Oesters) al jaren 10 eurocent per stuk en voor de platte oesters in de periode 2004 tot 2009 32 eurocent en daarna 35 cent per stuk. Dit zijn echter geen marktprijzen. De werkelijke marktprijzen zijn niet bekend.

² www.zeeuwseesters.nl

Bijna alle oesterproducenten zijn aangesloten bij de Nederlandse Oestervereniging en zij zijn verantwoordelijk voor bijna de volledige aanvoer van oesters. Volgens de website van de vereniging gaat het om 28 leden. De ledenlijst bevat echter de volgende 30 leden:

- A.M. Bezuijen, Ouddorp
- M.J.P. Bezuijen, Ouddorp
- H. Bol en Zn. BV, Yerseke
- A. Cornelisse Oesterkwekerij, Yerseke
- J.P. Dhooge, Yerseke
- Mosselkweekbedrijf Dhooge B.V., Yerseke
- Eensgezindheid Yerseke B.V., Yerseke
- Fa. D. en J. de Koning, Bruinisse
- D. de Koning, Bruinisse
- Grevelingen Cultures Fa. J. Muller, Bruinisse
- Kopek B.V., Yerseke
- Krijn Verwijs Yerseke B.V., Yerseke (www.verwijs.com)
- De Meulemeester B.V., Yerseke
- Fa. J. Muller en Zn., Bruinisse
- P. van Oost Mossel & Oesterhandel, Yerseke
- Firma J.G. Pekaar v.o.f., Yerseke
- W. van de Plasse Oesterkweek B.V., Yerseke
- B.V. v/h A. Pols-Bom, Yerseke
- Primar Visserijbedrijf B.V., Yerseke
- Prins & Dingemanse B.V., Yerseke (www.prinsendingemanse.com)
- Prins & Dingemanse Oesterkweek B.V., Yerseke (www.prinsendingemanse.com)
- Prins Oesterkweek B.V., Yerseke (www.prinsendingemanse.com)
- Prins Schepen B.V., Yerseke (www.prinsendingemanse.com)
- Roem van Yerseke, Yerseke
- Samenwerking BV, Yerseke
- Schaal- en schelpdierenhandel M. Salm, Yerseke
- Firma C. Sinke & Zonen, Yerseke
- Van der Spek Seafoods BV, Bruinisse
- Jan Vette B.V., Yerseke
- V.O.F. De Oestervisser, Yerseke

7 Rond- en platvis

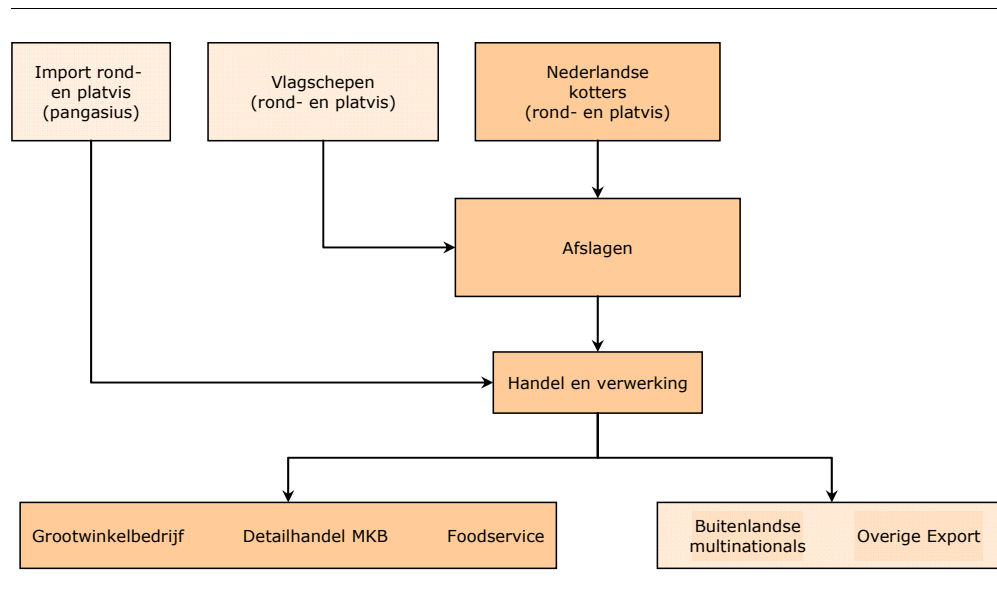
7.1 Product

Tot de productgroep rond- en platvis worden tal van vissen gerekend die in de kustwateren en de Noordzee gevangen worden en in Nederland aangevoerd worden. De belangrijkste soorten hiervan zijn schol, tong, kabeljauw en schar. Deze worden met name gevangen door de Nederlandse kottervloot. Deze aanvoer ondervindt concurrentie van de import van niet-Europese vissoorten als de pangasius.

7.2 Kolomstructuur

In Figuur 5 is een schematische weergave van de bedrijfskolom voor de rond- en platvis weergegeven. Het schema geeft de belangrijkste schakels en stromen van de kolom aan. De vis wordt niet alleen aangevoerd door Nederlandse schepen. Ook buitenlandse schepen leveren in Nederland aan. Daarnaast zijn er nog tal van Nederlandse vlagschepen. Dit zijn schepen die weliswaar onder buitenlandse vlag varen, maar waarvan de eigenaar Nederlands ingezetene is. Vaak worden via deze vlagschepen buitenlandse quota benut.

Figuur 5 Kolom rond- en platvis

Bron: EIM, 2011.

7.3 Overzicht structuurkenmerken

7.3.1 Kottervisserij¹

Verse vis na vangst (vooral platvis) wordt vooral gevangen met zogenoemde boomkorkotters. In 2009 waren er 308 (Nederlandse) kotters actief in de kustwateren en de Noordzee. De omvang van de vloot loopt terug en er wordt weinig geïnvesteerd. In 2009 waren 275 reders actief in de kottervisserij, waarvan 18 met meer dan één kotter. Het aantal opvarenden bedroeg in 2009 1.236 personen (2004: 1.564 personen). De kotters voerden in 2009 gezamenlijk 47.000 ton vis aan.

Tabel 9 Ontwikkelingen Kottervisserij (Nederlandse kotters)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Aantal schepen	367	342	346	345	308	308
Aanvoer (x 1.000 ton), exclusief garnalen ¹	68	62	59	56	48	47

1) De aanvoer is berekend door de aanvoer van de garnalen in mindering te brengen op de totale aanvoer door kotters.

Bron: C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

7.3.2 Vlagschepen

Vlagschepen zijn schepen die eigendom zijn van Nederlandse reders, maar onder buitenlandse vlag varen. Een van de grote reders (Parlevliet en van de Plas) heeft in de afgelopen jaren delen van de Spaanse, de Franse en de Engelse vissersvloot aangekocht². Een vlagschip moet normaal gesproken aantonen dat men een economische band (economic link) heeft met de lidstaat. Men kan bijvoorbeeld een deel van de vis aanlanden of bemanningsleden aanstellen met de nationaliteit van de lidstaat. Het is echter ook mogelijk om die verplichting af te kopen³. Het is niet duidelijk hoeveel vlagschepen eigendom zijn van Nederlandse rederijen.

7.3.3 Import rond- en platvis

Er wordt in Nederland door buitenlandse vissers aangeland en op de afslag ('onder de klok') door verkocht.

Daarnaast worden niet-Europese vissoorten geïmporteerd die concurreren met de vers gevangen rond- en platvis. De belangrijkste geïmporteerde soorten zijn gekweekte vissoorten waaronder de Pangasius en rondvis (Alaska pollack). De invoer van Pangasius is spectaculair gegroeid.

¹ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

² www.visserijnieuws.nl: zie onder andere 25 december 2010 en 8 januari 2011.

³ <http://www.vissersbond.nl/index.php?mod=weekjournaal&id=21>

7.3.4 Afslagen

In Tabel 10 is de ontwikkeling van de waarde van de aangevoerde rond- en platvis op de Nederlandse visafslagen weergegeven naar vissoort (zowel door Nederlandse als door buitenlandse kotters aangevoerd). Daaruit blijkt dat tot 2009 sprake was van een daling, maar 2010 weer een toename laat zien.

Tabel 10 Waarde van de aangevoerde verse rond- en platvis op de Nederlandse visafslagen (in mln. euro)

Verse vis	2007	2008	2009	2010
Schol	78,1	66,8	53,5	61,9
Tong	119,7	104,9	107,8	115,6
Kabeljauw	16,5	15,4	13,5	15,4
Tarbot	28,5	23,4	20,4	20,6
Schar	7,8	6,2	4,3	4,8
Wijting	1,7	1,5	1,2	1,3
Totaal	252,3	218,2	200,7	219,6

Bron: CBS, Statline.

7.3.5 Visverwerking en groothandel¹

Bij visverwerking en groothandel voor rond- en platvis gaat het om verschillende (elkaar deels opvolgende) schakels. In de verwerking van vis is sprake van een zekere geografische concentratie. De vishandel en verwerking is vooral aanwezig op Urk, Scheveningen/Katwijk en IJmuiden.

De omzet van de rond- en platvisindustrie in Nederland loopt terug. In 2005 bedroeg de omzet nog 700 miljoen euro. In 2009 was deze teruggelopen naar 670 miljoen euro. Bij de visverwerkende industrie in Nederland gaat het om 58 bedrijven. Er zijn tien bedrijven met een omzet van meer van 25 miljoen euro. Deze bedrijven hebben een gezamenlijk marktaandeel van 34%. De bewerking bestaat uit fileren, paneren en bakken. Het fileren wordt vaak uitbesteed. De grondstofvoorziening bestaat voor 70% uit Noordzeevis. De rest bestaat uit niet-Europese vis of geïmporteerde diepvriesvis (Pangasius). Het aandeel van de ingevoerde vis wordt steeds groter. De diepgevroren visfilet heeft als voordeel dat er sprake is van een constante aanvoer en een lage prijs. Een steeds groter aandeel van de visverwerkers is zich de laatste jaren gaan toelagen op de import van vis. Volgens het LEI zijn de marges van de visverwerkers klein als gevolg van sterke concurrentie.

De belangrijkste afzetmarkten voor de visverwerkende industrie is het buitenland. Nog geen 10% van de producten komt in Nederland op de markt.

¹ De gegevens in deze paragraaf zijn ontleend aan: R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011.

Tabel 11 Visgroothandel en -verwerking¹, bedrijven, omzet, werkgelegenheid 2009

Bedrijfstype	Omzet		Werkgelegenheid
	Aantal	(x 1 mln euro)	
Rond- en platvisindustrie	57	670	1.606
Binnenlandse visgroothandel	55	341	886
Overige visverwerking en visgroothandel	63	465	499

Bron: LEI, bewerking EIM, 2011.

Het LEI heeft een enquête gehouden onder Nederlandse visverwerkers- en visgroothandelsbedrijven. Op de vraag wie of wat voornamelijk de prijs bepaalt in de afzetmarkt van de belangrijkste producten, gaf 37% aan dat dit de afslagprijzen/prijs leverancier was. Voor 26% was dat de respondent zelf (eigen prijsbeleid), voor 22% de belangrijkste afnemers, voor 13% concurrerende bedrijven en 2% noemde andere factoren².

7.4 Specifieke ketenregelgeving

Producenten [vissers en viskwekers (dus niet de verwerkers)] zijn verenigd in producentenorganisaties (PO's). Dit betreft CPO Urk, CPO Wieringen, CPO en beheersgroep Delta Zuid UA, CPO West, CPO Nederlandse vissersbond en CPO Texel. Volgens het Productschap Vis is 90% van de vissers aangesloten bij een PO. De PO's beheren samen de visbestanden op economisch en ecologisch verantwoorde wijze. Daarvoor stellen zij jaarlijks een operationeel programma op, dat bindend is voor alle leden. In het programma wordt de spreiding van de vangst en de productie over het visseizoen bepaald, zodat overaanbod en schaarste worden voorkomen. Het omvat ook een marketingstrategie. PO's reageren niet alleen op problemen, maar anticiperen er ook op. Ze hebben de bevoegdheid leden die zich niet houden aan het productieplan, te beboeten. Alleen leden van een PO vallen onder de EU-regeling voor prijsondersteuning.

Sommige PO's gaan na of de productie van de leden binnen de grenzen van de beschikbare quota blijft.³ De visquota worden over de vissers verdeeld. De toegewezen hoeveelheid vis per soort aan een visser heet een contingent. De contingenten zijn historisch toegewezen aan bedrijven door de nationale overheid. Deze contingenten kunnen zelf worden benut of verhuurd of verhandeld aan derden. De vissers melden hun contingent aan hun PO. Het PO meldt dit weer aan het productschap. Alle contingenten die door de leden van de PO worden aangemeld bij het productschap vormen het groepscontingent van de PO. De PO kan dit groepscontingent herverdelen onder de leden en eventueel tijdens het jaar bijsturen. Er mag ongeveer 10% boven of onder het quotum gevangen worden. Quota kunnen internationaal uitgeruild worden. Daartoe moet de PO een aan-

¹ De gegevens in deze tabel bevatten niet de totale verwerkende industrie. De garnalenverwerkers en de importeurs zijn eruit gehaald.

² R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011 (blz. 27-28).

³ zie: http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/market/producer_organisations/index_nl.htm

vraag doen via het ministerie. Uitrust (SWAP) komt wel voor als er een quotum van een bepaalde soort niet vol gevangen kan worden terwijl bij een andere soort uitputting lijkt te ontstaan. Een reden voor een onderuitputting kan zijn dat deze soort ver weg voorkomt terwijl die voor de vissers van een ander land makkelijker te bereiken is.

Een andere rol van de PO is het beheer van zeedagen. Binnen de EU is de registratie van zee- of visdagen verplicht. Elke dag dat een visserijvaartuig zich op zee bevindt en vis vangt is officieel een visdag. Vanaf 1992 mogen de Nederlandse kotters elk jaar een beperkt aantal visdagen maken. In andere EU-landen is nog geen maximum gesteld aan het aantal visdagen dat een vissersboot mag maken.¹ Het aantal dagen dat een schip op zee vaart, wordt uitgedrukt in zeedagen. Daar zijn dagen bij dat men ook daadwerkelijk vist (visdagen) en dagen dat het schip alleen maar vaart, bijvoorbeeld van en naar de visgronden. Het aantal zeedagen varieert nogal van gemiddeld 174 dagen per schip in de periode 1975-1985 tot 160 in de 10 jaar daarna. Jaarlijks zijn er ook aanzienlijke verschillen in het gebruik van het aantal toegestane zeedagen. Zo werden in 1994 per schip 183 zeedagen gebruikt en in 1990 nog geen 150.

7.5 Marktontwikkeling en werking van de markt

7.5.1 *Ontwikkeling marktomvang*

De marktomvang voor de vers gevangen rond- en platvis wordt vooral bepaald door de aanvoer en de beperking van de visvangst als gevolg van de Europese regelgeving rond quota en vogel- en habitatrichtlijnen. Verder zijn er zones waar bepaalde vissen niet gevangen mogen worden. De afgelopen jaren is de aanvoer minder geworden.

Uit de interviews kwam naar voren dat de visverwerking soms aangeeft dat de pakhuizen vol liggen met een bepaalde vissoort en dat er zeker niet meer gevangen moet worden. Er is dan simpelweg geen marktvrage meer. De kosten van de doordraai worden deels door de EU vergoed. Brussel hanteert daarbij een degressief stelsel. Dit betekent dat er op het moment dat er meer vis doorgedraaid wordt, er een lagere vergoeding per hoeveelheid van de EU komt. In het algemeen vissen de meeste vissers echter gewoon door zonder dat er wordt nagedacht over de vraag. Dat is al in verschillende studies naar voren gebracht². Het gevolg hiervan kan zijn dat de aanvoer te groot is, waardoor de (veiling)prijzen te laag worden om de kosten goed te maken.

7.5.2 *Toe- en uittreding*

Voor het vissen op rond- en platvis is sprake van toetredingsdrempels die onder andere bepaald worden door Europese regelgeving. Een toetreder heeft een schip nodig en een of meer contingenten (quota). Verder is het van belang om lid te zijn van een PO. Eigenlijk heeft Nederland een (te) grote visserijcapaciteit. Zon-

¹ <http://www.ecomare.nl/nl/ecomare-encyclopedie/mens-en-milieu/visserij/visserijbeleid/zeedagen-regeling/>

² Zie bijvoorbeeld de multipurpose ondernemer in: A.J. van der Velden, F. Pleijster en M.J. Overweel, De draaischijf voor handel en verwerking van vis, EIM Zoetermeer, 2005.

der het invoeren van zeedagen zouden de quota in 'no time' opgevist kunnen worden. Waarschijnlijk om deze reden, en vanwege de afnemende afzetmogelijkheid van verse plat- en rondvis op de Nederlandse veilingen, is een aantal vissers zich op andere soorten gaan richten.

7.5.3 Prijsvorming en prijsontwikkeling

Prijsvorming van de vers gevangen rond- en platvis vindt plaats op de visafslag. Ook veilen op afstand is mogelijk. De vissers die bij de PO's aangesloten zijn, zijn akkoord gegaan met een 'vrijwillige' mijnplicht. Op de Nederlandse afslagen hebben meer dan 160 handelaars toegang tot de klok. 82 kopers op de visafslag hebben een inkoop van meer dan 400.000 euro¹.

De Europese wetgever en als afgeleide daarvan de nationale overheid geeft de kaders waarbinnen de PO's de markt kunnen faciliteren, bijvoorbeeld door middel van een ophoudprijs. De PO bepaalt dat de aanvoer via een visafslag moet lopen en intervenueert wanneer nodig op de markt. Er kan bijvoorbeeld besloten worden om vis uit de markt te nemen. De besluiten hieromtrent worden door de ledenraad genomen en zijn bindend voor alle aangesloten bedrijven. De PO maakt ook afspraken met de veiling wanneer de vissers bijvoorbeeld gecompenseerd moeten worden.

7.5.4 Transparantie en concurrentie-intensiteit

De aanvoer van de verse plat- en rondvis vindt plaats bij de veilingen aan de Noordzeekust en rond het IJsselmeer, waar de bij de PO's aangesloten vissers hun gevangen vis aanbieden. De concentratie bij deze veiling maakt de prijsvorming bij de verse vis transparant. Aan de andere kant is er een groeiende hoeveelheid geïmporteerde diepgevroren vis die wordt aangevoerd vanuit landen als Vietnam, China en Noorwegen. De prijsvorming daarvan is het resultaat van gewoon onderhandelen, hetgeen ook betekent dat de uitkomst daarvan niet wordt geregistreerd.

De vissers zijn vooral in de weer met de mogelijkheid om te vissen (visdagen, vangstgebieden, e.d.). Ze zijn minder bezig met het actief reageren op de opstelling van collega-aanbieders. Voor zover men concurrentie ervaart is dat vanwege de aanvoer op de veiling en de prijsvorming op de veiling. Daarbij geldt vooral kwaliteit en hoeveelheid van het aanbod en de vraag als prijsbepalende factor. Doordat er echter ophoudprijzen zijn en fondsen waarmee vissers gecompenseerd worden, zijn de marktrisico's voor ondernemers (vissers) voor een deel ingeperkt.

Naast concurrentie op de veiling is er in toenemende mate sprake substitutieconcurrentie. De laatste jaren is de invoer van bijvoorbeeld pangasius en tilapia groot. Deze vissoorten concurreren op de verse vismarkt met schol. Deze importkweekvis is veel goedkoper dan de schol. Inmiddels hebben deze vissoorten de schol duidelijk achter zich gelaten als het gaat om de consumptie van vis op

¹ R. Beukers, *Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten*, LEI, april 2011.

de binnenlandse markt. Pangasius staat qua consumptie op de tweede plaats, terwijl schol niet bij de eerste tien voorkomt¹.

7.5.5 Vernieuwing in de keten (innovatie)

Vernieuwing in de visserij gebeurt op een aantal manieren. Drijfveren achter de vernieuwingen zijn in de meeste gevallen duurzaamheids- en milieuoverwegingen. Steeds meer vissers willen MSC vissen. Ook kostenoverwegingen spelen een rol. De innovativiteit wordt ook gedreven door de ontwikkeling van de brandstofkosten. De boomkorvisserij is energietechnisch een dure manier van vissen. Het slepen van de kettingen over de grond gaat samen met hoge wrijvingsweerstand waardoor zware energie-onzuinige motoren nodig zijn.

Innovativiteit wordt ook aangestuurd vanuit de overheid². Daarbij is in Nederland veel aandacht voor het vermijden van zogenoemde discards. Discards zijn bijvangsten van ondermaatse vis en gequoteerde vissoorten die als bijvangst binnen komen. Indien de visser geen contingent op deze bijvangst heeft of zijn contingent is vol dan wordt deze bijvangst over boord gezet. In de meeste gevallen sterft die bijvangst³.

De boomkorvisserij ligt al een tijd zwaar onder vuur. Het gebruik van zogenoemde 'wekkerkettingen' krijgt veel kritiek uit de milieuhoek. Er wordt daardoor druk geëxperimenteerd met nieuwe vangstmethodes zoals de pulskor, sumwing, etc.

Naast innovatie op het gebied van vismethode wordt ook geëxperimenteerd met andere veilsystemen en andere systemen die de onderbrekingen van de koelketen moeten minimaliseren⁴.

7.5.6 Samenwerking in de keten (tussen en binnen schakels)

Er zijn verschillende samenwerkingsverbanden waarbij ondernemers die actief zijn in deze sector kunnen zijn aangesloten, zoals:

- de Nederlandse Vissersbond (www.vissersbond.nl). Hierbij zijn 280 ondernemingen aangesloten in de zeevisserij, de kustvisserij en de binnenvisserij. Onder de Nederlandse Vissersbond valt de Coöperatieve Producenten Organisatie C.P.O. Visserbond U.A.;
- de Coöperatie Kottervisserij Nederland (www.visned.nl). VisNed is de organisatie van de Nederlandse kottervissers. Gezamenlijk voeren de coöperatieve producentenorganisaties uit Urk (C.P.O. Urk), Zuidwest- en Noord Nederland (C.P.O. Delta Zuid en C.P.O. West) landelijk beleid op de werkvelden belangenbehartiging, PR, markt, duurzaamheid en quotumbeheer. VisNed vertegenwoordigt 80% van het Nederlandse platvis en 60% van het Nederlandse garnalenbelang.

¹ Cijfers GfK op www.visbureau.nl.

² Visserij Innovatie Platform, Innovatief Ondernemerschap in de Visketen, 15 oktober 2010.

³ Uit de gesprekken kwam naar voren dat niet overal in Europa op eenzelfde manier wordt gestuurd op het verminderen van discards. In Noorwegen bijvoorbeeld mag deze discard niet overboord gezet worden: alles wat gevangen wordt, moet daar worden aangeland.

⁴ Visserij Innovatie Platform, Dertig innovatieprojecten voor een duurzame visketen, 2009.

- de Vereniging van Importeurs van Visproducten (www.visimporteurs.nl). Bij deze vereniging zijn 40 ondernemingen aangesloten die actief zijn met de import en verwerking van vis, garnalen en schaal- en schelpdieren.

8 Pelagische visserij

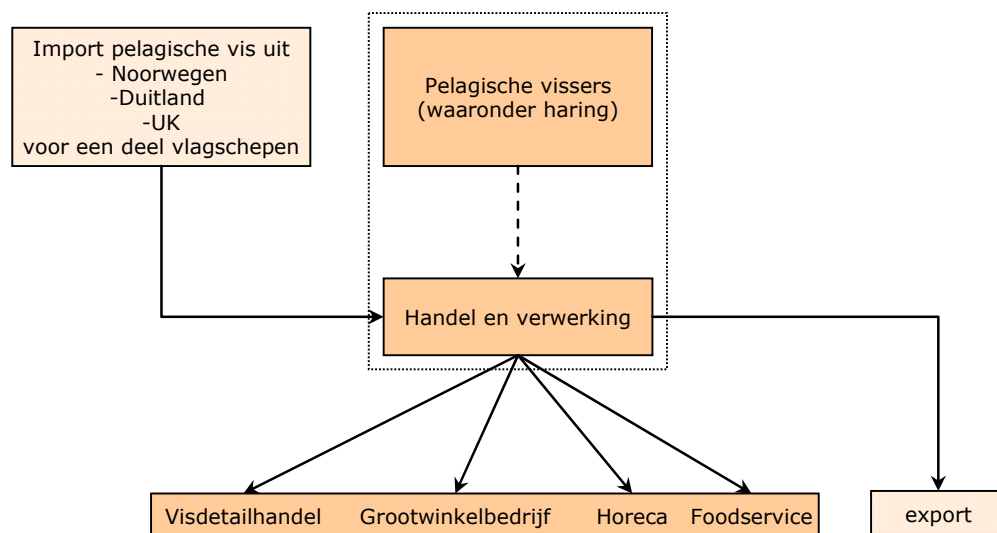
8.1 Product

Voorbeelden van pelagische vissoorten zijn haring, makreel, horismakreel, sardijnella, etc. De pelagische vissers bevissen niet alleen de viswateren van de Noordzee, maar ook de Noord-Atlantische zee en de wateren voor Chili, Peru en Mauritanië. De vissers landen vis zelden in Nederland aan. Ook bereikt de vis die de Nederlandse vissers vangen zelden de Nederlandse markt, uitgezonderd de haring en de maatjesharing. De visproducten van deze visserij worden afgezet in Afrika, Chili, Peru, Japan en China.

8.2 Kolomstructuur

In Figuur 6 is een schematische weergave van de bedrijfskolom voor de pelagische vis weergegeven. Het schema geeft de belangrijkste schakels en stromen van de kolom aan.

Figuur 6 Kolom Pelagische vis

Bron: EIM, 2011.

8.3 Overzicht structuurkenmerken

8.3.1 De vissers

Het aantal Nederlandse spelers is beperkt. Slechts vier rederijen zijn actief in deze vorm van visserij. Dit zijn Jaczon, van der Zwan, Parlevliet en van de Plas en Cornelis Vrolijk. Zij hebben gezamenlijk 14 hektrawlers. Jaczon is eigendom van Cornelis Vrolijk. De bedrijven zijn samen met zes andere bedrijven verenigd in de Pelagic Freezer-trawler Association, de PFA. Dit is volgens geïnterviewden een soort brancheorganisatie. Dit wordt bijvoorbeeld geïllustreerd met het feit dat de ondernemingen binnen de PFA streven naar gemeenschappelijke MSC-

kwaliteitslabels in wijze van vissen. De PFA heeft recentelijk drie MSC certificaten behaald. Het gaat hierbij om de makreelvisserij en de visserij op twee soorten Atlantische haring¹.

De vier Nederlandse rederijen zijn in zeer hoge mate geïntegreerde bedrijven. Ze vangen de vis en verhandelen die ook zelf. Aan boord van hun diepvriestrawlers wordt de vis gesorteerd, ingevroren en verpakt. Aan de wal gaat de vis de coldstores in. De trawlerrederijen beschikken op diverse plaatsen over eigen coldstores. Ook de export is grotendeels in eigen handen, in sommige gevallen tot aan de eindgebruiker toe. In delen van West-Afrika bijvoorbeeld wordt de vis vanuit de eigen locale coldstores via een Afrikaans netwerk direct aan de consument verkocht. Diverse eigen verwerkende bedrijven, onder meer in Duitsland en China, zorgen ervoor dat de vis conform de wens van de afnemer op de lokale markt komt.

De PFA² bestaat uit de volgende bedrijven:

- Cornelis Vrolijks Visserij Maatschappij BV (NL)
- Doggerbank Seefischerei GmbH (D)
- France Pelagique s.a.r.l. (F)
- Interfish Ltd (GB)
- Jaczon BV (NL)
- Jaczon Ireland Ltd
- North Atlantic Fishing Company LTD (GB)
- Parlevliet & van der Plas BV (NL)
- UAB Atlantic High Seas Fishing Company (LI)
- W. van der Zwan & Zn

De leden van de PFA hebben sterke onderlinge relaties. Zo is Jaczon onderdeel van Cornelis Vrolijks Visserij Maatschappij en France Pelagique is een dochteronderneming van Cornelis Vrolijks Visserij Maatschappij³. Doggerbank Seefischerei en de Atlantic High Seas Fishing company zijn dochters van Parlevliet & van der Plas⁴. De leden van de PFA vissen met in het totaal 26 trawlers met 700 bemanningsleden.

Een bedrijf als Parlevliet & van der Plas heeft een eigen coldstore in IJmuiden van waaruit de hele Europese markt bediend wordt. Daarnaast hebben ze een eigen haringverwerking in Nederland en een groot visverwerkend bedrijf op Rügen (Duitsland). Afgaande op de namen van de trawlers van de PFA is er in veel gevallen sprake van omgevlagde (ex-)Nederlandse trawlers.

De besomming van de Nederlandse schepen van de grote zeevisserij bedroeg in 2009 115 miljoen euro. Dit is duidelijk lager dan de voorgaande jaren. Een deel van de tegenvallende besomming in 2009 is te verklaren uit de lagere Europese quota voor de pelagische soorten haring, makreel en blauwe wijting. Er mocht

¹ Zie bijvoorbeeld: <http://www.msc.org/track-a-fishery/certified/north-east-atlantic/pfa-north-sea-herring/pfa-north-sea-herring-assessment-documentation/08.10.2010-pfa-north-sea-herring-fishery-fourth-surveillance-report.pdf>

² www.pelagicfish.eu

³ www.cornelisvrolijk.eu

⁴ <http://www.parlevliet-vanderplas.nl/vestigingen.php>

11% minder aangevoerd worden dan het jaar daarvoor. De daling van de besomming van 19% in 2009 ten opzichte van 2008 wordt enerzijds verklaard door een lagere aanvoer en anderszins door een prijsdaling van 7%¹. De Europese quota voor 2010 zijn verruimd. In 2010 mocht 185.000 ton van de pelagische vissoorten worden aangevoerd. Dit is een stijging 21%².

Internationale markt

De pelagische visserij is een wereldmarkt. Volgens een geïnterviewde zijn in deze markt grote spelers actief uit Rusland, China, Chili, Belize, Far Oer, Noorwegen, IJsland etc. De Nederlandse vloot vist op wat small pelagic species wordt genoemd. Hiervan hebben ze minder van 5% van de wereldmarkt in handen. Daarbij is de vangst van de Russen en de Chinezen niet mee gerekend want die zetten alles op de thuismarkt af. De Nederlandse vloot hoort bij de Pelagic Freezer-trawler Association. De PFA heeft schepen die onder verschillende vlaggen varen zoals Britse, Spaanse en Litouwse.

8.3.2 Omgevlagde schepen (invoer)

Naast de levering vanuit het eigen of gelieerde bedrijf leveren de vier rederijen ook aan vanuit omgevlagde schepen. Dit zijn vooral schepen uit Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië die door de Nederlandse rederijen geëxploiteerd worden. De vis wordt op zee ingevroren. De invoer van zeegevroren vis van de omgevlagde schepen is weergegeven in Tabel 12.

Tabel 12 Invoer pelagische zeegevroren vis van omgevlagde schepen in tonnen 2005 en 2009

	2005	2009
Duitsland	142.000	160.000
Frankrijk	54.000	22.000
Groot-Brittannië	49.000	18.000

Bron: R. Beukers, *Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten*, LEI, april 2011.

8.3.3 Handel in zeegevroren pelagische vis³

De handel en de verwerking wordt vrijwel uitsluitend door de vier grote reders gedaan. Het LEI schat de omzet op 235 miljoen euro in 2009 tegen 285 miljoen euro in 2005. Deze daling is veroorzaakt door een daling van de aanvoer van 468 miljoen ton naar 304 miljoen ton, hetgeen een gevolg was van de lagere TACs.

¹ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

² C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

³ R. Beukers, *Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten*, LEI, april 2011.

Vrijwel alles wordt diepgevroren in groothandelsverpakking verkocht. De werkgelegenheid wordt geschat op 135 fte.

Bijna 95% van alle in Nederland verhandelde zeegevroren vis wordt geëxporteerd, waarbij Nigeria en Egypte de belangrijkste bestemmingslanden zijn. Door het dalen van TACs kan het gebeuren dat de prijzen van de pelagische vissoorten gaan stijgen. Gezien de bestemmingslanden gaat het bij de afzet van pelagische vis vooral om goedkoop eiwitrijk voedsel voor Afrikaanse landen. Bij stijgende prijzen is het mogelijk dat deze landen op den duur kiezen voor Aziatische kweekvis. De resterende 5% wordt verkocht aan de groothandel.

8.4 Specifieke ketenregelgeving

De belangrijkste regelgeving voor de pelagische vis met betrekking tot de marktverhoudingen betreft de quota. De quota bepalen in sterke mate de hoeveelheden op de markt. Voor de belangrijkste pelagische vissoorten zijn TAC's vastgesteld. Zo was het quotum voor de belangrijkste pelagische vissoort (haring) in 2005 nog 130.000 ton¹. Voor 2010 geldt een quotum van zo'n 53.000 ton².

8.5 Marktontwikkeling en werking van de markt

8.5.1 Ontwikkeling marktomvang

De marktomvang wordt onder andere bepaald door de quota. Dit verklaart deels de kleinere marktomvang in 2009. In Tabel 13 zijn de aanvoer en de besomming weergegeven. Ten opzichte van 2003 was de aanvoer in 2009 gedaald met 31%.

Tabel 13 Besomming grote zeevisserij (Nederlands schepen) 2003-2009

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Besomming (x miljoen euro's)	143	131	137	125	134	142	115
Aanvoer (x 1.000 ton)	441	444	468	378	397	347	304

Bron: C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in cijfers 2010*, LEI, september 2010.

8.5.2 Toe- en uittreding

Er is geen sprake van toe- en uittreding. Een grote drempel is de grote investering die gepaard gaat met het in de vaart brengen van een nieuw schip. Dit is min of meer af te lezen aan de leeftijd van de vloot. De gemiddelde leeftijd van

¹ R. Beukers, *Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten*, LEI, april 2011.

² www.pvis.nl/fileadmin/user_upload/pvis/Documenten/Publicaties/Viris_visquota_2010.pdf

de trawlers kwam in 2009 uit op 18 jaar. De oudste was 29 jaar en de jongste 7 jaar¹. Een andere drempel is de quotaregeling.

8.5.3 Prijsvorming en prijsontwikkeling

De vier ondernemingen in Nederland zijn volledig geïntegreerde bedrijven. Ze nemen de vangst, de verwerking, de opslag, het transport en eventueel de levering aan de eindverbruiker van de diepgevroren vis voor hun rekening. Marketing en verkoop vormen hier een onderdeel van. Dat wil zeggen dat ook de prijsvorming verloopt via onderlinge onderhandelingen en niet via de veiling.

8.5.4 Transparantie en concurrentie-intensiteit

De handel in pelagische vissoorten verloopt niet via de veiling, maar er is sprake van rechtstreekse verkoop van de aanvoerders/verwerkers naar afnemers/verdere verwerkers op met name de internationale markt.

8.5.5 Vernieuwing in de keten (innovatie)

In de pelagische visserij wordt op dit moment voor zo ver te overzien nauwelijks aan vernieuwing gedaan. Die slag is een aantal jaren geleden gedaan in de verwerking van de vis. Wel is er in 2009 veel geïnvesteerd (40 miljoen) in een grootse renovatie/herbouw van een aantal schepen.

8.5.6 Samenwerking in de keten (tussen en binnen schakels)

Voor de mate van horizontale samenwerking tussen de ondernemingen wordt verwezen naar paragraaf 8.3.1

¹ C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, Visserij in cijfers 2010, LEI, september 2010.

9 Thema's

9.1 Inleiding

Er zijn twee thema's gekozen om nader uit te diepen, namelijk de producentenorganisaties en de convenanten. Daarbij is de keuze gemaakt om vooral in te gaan op deze thema's in de platvis- en rondvisvisserij. Het gaat om twee thema's die een specifieke rol hebben in (het functioneren van) de visserijsector. In de platvis- en rondvissector zijn meerdere producentenorganisaties actief die invloed hebben op de werking van de visserijketen. Daarnaast is het thema 'duurzaamheid', waarop convenanten veelal gericht zijn, zeer actueel. De aard en werking van producentenorganisaties en convenanten worden in dit hoofdstuk besproken.

9.2 Producentenorganisaties (PO's)

9.2.1 Inleiding

Producenten Organisaties (PO's) spelen een specifieke rol in de visserijsector. Zij vinden hun basis in Europese wetgeving. De Europese wetgeving geeft de PO's de mogelijkheid om regulerend op te treden. Dit kan invloed hebben op de werking van de markt. In dit hoofdstuk wordt daarom apart stilgestaan bij de rol van PO's in de verschillende visserijketens. Het wettelijk kader voor de PO's is opgenomen in bijlage II. In deze paragraaf wordt een beschrijving gegeven van de PO's in de praktijk. Dit is gebaseerd op gesprekken met vertegenwoordigers van het Productschap Vis, met vertegenwoordigers van de producentenorganisaties en met vertegenwoordigers van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie. Eerst wordt ingegaan op de producentenorganisaties in Nederland. Daarna wordt ingezoomd op de praktijk van de producentenorganisaties voor de kust- en oevervisserij (plat- en rondvis). Vervolgens wordt kort stilgestaan bij de herziening van het gezamenlijk visserijbeleid.

9.2.2 Producentenorganisaties in Nederland

Overzicht PO's

In Nederland zijn in het totaal 12 Producentenorganisaties actief. Twee daarvan zijn voor dit onderzoek van ondergeschikt belang. Dit zijn de CPO van de Kokkelvisserij U.A. (Nederlandse kokkelvisserij is heel beperkt) en de CPO Nederlandse Visserbond IJsselmeer U.A. (IJsselmeervisserij is niet gebonden aan het visserijbeleid op de Noordzee).

De volgende PO's zijn op slechts één soort gericht:

- de vereniging PO Mosselcultuur (gericht op mosselen),
- de Nederlandse Oestervereniging (gericht op oesters),
- de Internationale Garnalen PO Roussant (gericht op voornamelijk garnalen).

Daarnaast zijn de volgende PO's meer algemeen gericht op de kust- en oevervisserij:

- CPO Urk, UA (52 leden/schepen),
- CPO Wieringen UA (83 leden/schepen),

- CPO en beheersgroep Delta Zuid UA (48 leden/schepen),
- CPO West UA (10 leden/schepen),
- CPO Nederlandse vissersbond UA (211 leden/schepen),
- CPO Texel UA (31 leden/schepen).

Vijf van deze PO's zijn verenigd onder VisNed¹. Alleen de PO Nederlandse Visserbond zit hier niet bij. Volgens zeggen is dit een bewuste keuze geweest van deze PO. Daarnaast is CPO Roussant aangesloten bij VisNed. Volgens de website van VisNed vertegenwoordigt VisNed 80% van het Nederlandse platvisbelang en 60% van het Nederlandse garnalenbelang² (kottervisserij).

Tenslotte is er de PO Redersvereniging. Deze vereniging is actief voor vissers die het van de zogenoemde pelagische visserij moeten hebben. PO Redersvereniging is geen lid van VisNed.

Financiering PO's

De PO's worden gefinancierd door een ledenbijdrage en de verhuur van quota. Voor de beheerswerkzaamheden wordt door de overheid geen vergoeding gegeven. Wel kan de overheid subsidies beschikbaar stellen voor innovaties e.d.

Leden - Niet-leden

Vissers zijn via hun boten aangesloten bij een PO. Het is mogelijk van PO te veranderen, maar dat gebeurt niet veel. Het lidmaatschap van de PO's is niet verplicht. Er zouden twee kust- en oevervissers geen lid van een PO zijn. Zij moeten hun beheerswerkzaamheden (zoals hierna beschreven) en dus ook hun contacten met het ministerie zelf regelen. Dat betekent dat huur en verhuur of achteraf quota inkopen voor deze vissers lastig is en ook het internationale swappen niet aan de orde is. Verder mogen deze vissers in de periode maart-juni maar een maximaal aantal uren vissen.

9.2.3 Kust- en oevervisserij (VisNed en de Nederlandse Vissersbond)

In de kust- en oevervisserij (kottervisserij) zijn de PO's die verenigd zijn in VisNed en de Nederlandse Vissersbond actief. In deze paragraaf wordt ingegaan op de praktijk van deze PO's.

Doelstellingen

De doelstellingen, die door de PO's zijn geformuleerd, sluiten aan bij het wettelijke kader voor de PO's, zoals weergegeven in bijlage II. De doelstellingen zijn gericht op de uitvoering van de taken uit de Gemeenschappelijke Marktordening (GMO). VisNed en de Nederlandse Vissersbond hebben de volgende doelstellingen³:

- Te functioneren als producentenorganisatie – het als zodanig erkend te zijn - als bedoeld in de verordening (EG) 104/2000 van de Europese Raad houdende

¹ www.visned.nl.

² www.visned.nl.

³ De doelstellingen zijn ontleend aan de statutenwijziging van 24 april 2008 van coöperatieve vereniging Coöperatieve producenten organisatie Wieringen UA pagina 1 en 2.

een Gemeenschappelijke Ordening der Markten in de sector visserijproducten en aquacultuur,

- Het treffen van maatregelen ten gunste van een rationele beoefening van de visserij en ter verbetering van de voorwaarden voor verkoop van de producten welke door haar leden worden aangevoerd,
- Het bevorderen van (en opstellen van) en het ten uitvoerleggen van visplannen casu quo vangstprogramma's en het vaststellen van individuele vangstrechten;
- Het bevorderen van de concentratie van het aanbod en reguleren van de prijzen;
- Op basis van gezamenlijk beheer van de individuele contingenten van de leden komen tot een maximaal economisch voordeel voor de leden;
- Het bevorderen van een duurzame exploitatie van beschikbare visbestanden op economisch verantwoorde wijze;
- Het instellen en in stand houden van beheersbare vissystemen;
- Het (doen) naleven van privaat- en publiekrechtelijke regelingen;
- Het uitvoering geven aan de eigen verantwoordelijkheid welke aan de visserij gegeven is op het gebied van het beheer van de vangstquota schol en tong en eventuele andere vissoorten;
- Al hetgeen met vorenstaande verband houdt en daartoe bevorderlijk kan zijn, voor zover mogelijk binnen het kader van de Europese Gemeenschap marktverordening in de sector visserijproducten

De organisaties trachten hun doel te bereiken of verwezenlijken door:

- Het (laten) opstellen van visplannen;
- Het instellen en doen naleven van regelingen en (uitvoerende) bepalingen;
- Het laten beslechten van geschillen;
- Het opleggen van sancties.

Vanuit de GMO volgen de volgende vier taken voor PO's (zie bijlage II):

- bijdragen aan de programmering van de productie,
- concentratie van het aanbod,
- stabilisering van de prijzen,
- ondersteuning van duurzame visserij.

De praktijk van de eerste drie taken worden hierna weergegeven. De praktijk van de ondersteuning van duurzame visserij vindt plaats in de vorm van convenanten. Deze komen in paragraaf 9.3 aan de orde.

Bijdragen aan de programmering van de productie

Bijdragen aan de programmering van de productie vindt plaats via de verplichting tot het indienen van visplannen en vervolgens de uitvoering daarvan en de controle daarop (quotabeheer en beheer van zeedagen). De producentenorganisaties in de visserij- en aquacultuursector zijn verplicht om binnen zeven weken na de opening van het visseizoen een werkprogramma voor het visseizoen ter goedkeuring toe te zenden aan de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie¹.

In een werkprogramma worden onder meer opgenomen:

- de afzetstrategie van de organisatie,
- een visplan voor de verschillende vissoorten,

¹ http://overheidsloket.overheid.nl/index.php?p=product&product_id=1345

- sancties tegen aangeslotenen van de organisaties die de genomen besluiten niet naleven, enzovoort.

Indien een werkprogramma is goedgekeurd, kan het programma alleen op grond van onvoorziene omstandigheden worden herzien.

Visplannen in de praktijk

Idealiter is een visprogramma heel gedetailleerd waarbij rekening gehouden wordt met het aantal PK's van de schepen en visdagen. Ook wordt binnen het beheersplan de interventie vastgelegd. In het programma wordt de spreiding van de vangst en de productie over het visseizoen bepaald, zodat overaanbod en schaarste worden voorkomen. Het omvat ook een marketingstrategie. PO's reageren niet alleen op problemen, maar anticiperen er ook op. Ze hebben de bevoegdheid leden die zich niet houden aan het productieplan te beboeten.

Niet alle beheersplannen/visplannen zijn even gedetailleerd. Het verschil in detaillering heeft er ook mee te maken dat de meeste PO's samenwerken. Sommige PO's hebben een kleine omvang met een beperkt aantal medewerkers. Dit was een van de redenen om samen te gaan werken. Hierdoor wordt de kwaliteit van de beheersplannen hoger en is de detaillering van de plannen groter. Dit maakt het ook voor de leden van PO's duidelijk waar ze aan toe zijn. Aan die samenwerking zitten meer voordelen. Het is voor een grotere organisatie makkelijker om zowel nationaal als internationaal de belangen van de leden te behartigen. Regionale PO's doen meer aan de plaatselijke beslommingen, dus via de denklijn van de lokale visserijgemeenschap en de regionale afslagen dan aan landelijke afstemming.

Quotabeheer

Na goedkeuring worden de visplannen uitgevoerd (quotabeheer). De PO's beheren de quota van de leden. Of anders gezegd de leden van de PO's leveren hun quota aan de PO. Daarnaast hebben de PO's zogenoemde zwevende quota. Dit zijn quota die de PO's in de loop der jaren zelf hebben verworven. Het gaat dan vaak om quota van schepen die uit de vaart zijn genomen en waarbij de eigenaar van dat schip de quota te koop of te huur heeft aangeboden. Deze quota kunnen ze aan hun leden verhuren.

Sommige PO's gaan na of de productie van de leden binnen de grenzen van de beschikbare quota blijft¹. De visquota worden over de vissers verdeeld. De toegewezen hoeveelheid vis per soort aan een visser heet een contingent. De contingenten zijn historisch toegewezen aan bedrijven door de nationale overheid. Deze contingenten kunnen zelf worden benut of verhuurd of verhandeld aan derden. De vissers melden hun contingent aan hun PO. Het PO meldt dit weer aan het productschap. Alle contingenten die door de leden van de PO worden aangemeld bij het productschap vormen het groepscontingent van de PO. De PO kan dit groepscontingent herverdelen onder de leden en eventueel tijdens het jaar bijsturen. Er mag ongeveer 10% boven of onder het quotum gevangen worden. Quota kunnen internationaal uitgeruild worden. Daartoe moet de PO een aanvraag doen via het ministerie. Uitrui (SWAP) komt wel voor als er een quotum van een bepaalde soort niet vol gevangen kan worden terwijl bij een andere soort uitputting lijkt te ontstaan. Een reden voor een onderuitputting kan zijn dat

¹ zie: http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/market/producer_organisations/index_nl.htm

deze soort ver weg voorkomt terwijl die voor de vissers van een ander land makkelijker te bereiken is. De PO's houden daarbij rekening met de ophoudprijs die door Brussel wordt voorgesteld. Uitgaande van die prijs wordt nagegaan welke verder weg gelegen visgronden nog rendabel voor de Nederlandse vissers om te bevissen.

Voor leden van de PO's biedt hun lidmaatschap de mogelijkheid om quota aan te passen. Vissers die om wat voor reden een grotere hoeveelheid van een gequoteerde soort opvissen kunnen quota bijhuren. Andersom kunnen vissers via de PO quota verhuren.

Beheer van zeedagen

Een andere rol van de PO is het beheer van zeedagen. Binnen de EU is de registratie van zee- of visdagen verplicht. Elke dag dat een visserijvaartuig zich op zee bevindt en vis vangt is officieel een visdag. Vanaf 1992 mogen de Nederlandse kotters elk jaar een beperkt aantal visdagen maken. In andere EU-landen is nog geen maximum gesteld aan het aantal visdagen dat een vissersboot mag maken.¹ Het aantal dagen dat een schip op zee vaart, wordt uitgedrukt in zeedagen. Daar zijn dagen bij dat men ook daadwerkelijk vist (visdagen) en dagen dat het schip alleen maar vaart, bijvoorbeeld van en naar de visgronden. Het aantal zeedagen varieert nogal van gemiddeld 174 dagen per schip in de periode 1975-1985 tot 160 in de 10 jaar daarna. Jaarlijks zijn er ook aanzienlijke verschillen in het gebruik van het aantal toegestane zeedagen. Zo werden in 1994 per schip 183 zeedagen gebruikt en in 1990 nog geen 150.

Concentratie van het aanbod ('Vrijwillige' veilingplicht)

Een van de taken die uit het GMO volgt is concentratie van het aanbod. Om dit doel te verwezenlijken hebben de PO's een vrijwillige veilingplicht ingesteld. Dit betekent dat alle leden van de PO's verplicht zijn hun vangst onder de klok te brengen. Dit heeft als voordeel dat ambtenaren van het Productschap Vis eenvoudiger kunnen controleren op de aangevoerde hoeveelheden in verband met het quotabeheer. Een ander middel om bijvoorbeeld de quota te beheren is het elektronisch logboek.

Stabilisering van de prijzen (interventie)

Het GMO geeft de PO's als taak om een stabiliserend effect op de prijzen te hebben. De GMO geeft de PO's daarvoor de mogelijkheid om ophoudprijzen te hantieren, te interveniëren in de markt (artikel 17 GMO) en vergoedingen toe te kennen voor uit de markt genomen hoeveelheden. De EU stelt (jaarlijks) een advies-interventieprijs vast, en de PO's bepalen de uiteindelijke ophoudprijs.

Uit berichten in Visserijnieuws blijkt dat de afgelopen jaren een aantal keren hoeveelheden schol zijn doorgedraaid vanwege te grote aanvoer van lage kwaliteit (en daardoor te lage prijzen)². Uit de berichten blijkt ook dat geprobeerd wordt om doordraai zoveel mogelijk te voorkomen door beperking van de aan-

¹ <http://www.ecomare.nl/nl/ecomare-encyclopedie/mens-en-milieu/visserij/visserijbeleid/zeedagen-regeling/>

² zie bijvoorbeeld: 'Veel doordraai Schol', Visserijnieuws 28-1-2011; 'Beperking scholaanvoer in eerste kwartaal', Visserijnieuws 19-12-2009; 'Drama met schol', Visserijnieuws 11-12-2009.

voer of aanpassing van de interventieprijs. Uit de interviews kwam ook naar voren dat interventie en doordraaien zoveel mogelijk worden voorkomen, waardoor het in de praktijk slechts incidenteel voorkomt.

Handelaren hebben de neiging om bij te grote aanvoer of te kleine vraag de prijs vlak boven de ophoudprijs te houden. Wanneer dit niet lukt, treedt interventie in werking. Soms gaat dat maar om een paar kratten vis. Het kan ook zijn dat de interventieprijs bereikt wordt terwijl er nog een schip onderweg is en nog moet aanlanden.

Uit de interviews kwam naar voren dat doordraaien een regionaal karakter heeft in de zin dat doordraaien begint in Breskens en Vlissingen en dan verder naar het Noorden. De reden hiervoor is dat veel vis voor verwerking over land naar de omgeving van Urk wordt getransporteerd. Deze havens liggen het verst verwijderd van Urk, dus per kilo vis zijn de transportkosten voor het vervoer naar Urk het hoogste.

Volgens zeggen is de interventie slechts beperkt kostendekkend. De vergoeding die gegeven wordt is over de eerste 4% van de quota 85% van de ophoudprijs. Bij een doordraai van 4-8% van de quota is de vergoeding 50%. Voor deze vergoeding kan niet gevaren worden en om deze reden worden de vangsten vanzelf beperkt. De controle over de interventie wordt uitgevoerd door de AID. Een aantal PO's hebben hiervoor een interventiefonds. De andere PO's doen de uitkering in eerste instantie via verevening. De kosten voor de vergoedingen kunnen worden gedeclareerd bij de EU. Alleen leden van een PO vallen onder de EU-regeling voor prijsondersteuning.

9.2.4 Herziening gezamenlijk visserijbeleid

In het kader van de hervorming van het gemeenschappelijk visserijbeleid wordt de GMO herzien. Op 13 juli 2011 heeft de Europese Commissie de nieuwe voorstellen goedgekeurd. De voorstellen gaan nu naar het Europese Parlement en naar de Raad. Het is de bedoeling dat het hervormde gemeenschappelijk visserijbeleid in 2013 in werking treedt¹. De herziening heeft onder andere betrekking op het beperken van de interventiemogelijkheden en de daarmee samenhangende mededingingsrisico's.

9.3 Convenanten

9.3.1 Inleiding

Convenanten zijn afspraken tussen vissers, ngo's (zoals milieuorganisaties, Stichting de Noordzee) en de overheid. In de convenanten worden afspraken gemaakt met betrekking tot duurzaamheid. In de visserij zijn de afgelopen jaren de volgende drie convenanten afgesloten²:

- Maatschappelijk convenant Noordzeevervisserij 'Duurzaam vissen',
- Maatschappelijk convenant Duurzame Voordelta,
- Maatschappelijk convenant mosselsector.

¹ http://ec.europa.eu/fisheries/reform/index_nl.htm.

² Zie onder andere: www.pvis.nl.

De convenanten hebben betrekking op de visserij in de Nederlandse wateren. Een deel van de convenanten is ingegeven door internationale wet en regelgeving zoals de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Een ander deel van de convenanten is het gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen op nationale of internationale schaal.

Een uitvloeisel van de convenanten zijn de zogenoemde beheers- c.q. managementplannen. Uit het Maatschappelijk convenant Noordzeevervisserij 'Duurzaam vissen' zijn bijvoorbeeld de volgende twee managementplannen voortgekomen:

- Managementplan voor garnalenvissers,
- Managementplan voor (Nederlandse) Standaardvissers.

Om zicht te krijgen op de werking van convenanten in platvis- en rondvissector worden in deze paragraaf het Maatschappelijk convenant Noordzeevervisserij 'Duurzaam vissen' en de daaruit voortvloeiende managementplannen besproken. Het Maatschappelijk convenant Duurzame Voordelta heeft ook betrekking op de platvis- en rondvissector, maar heeft slechts betrekking op enkele vissers. Deze wordt hier derhalve verder niet besproken.

9.3.2 Maatschappelijk convenant Noordzeevervisserij 'Duurzaam vissen'

Het Maatschappelijk convenant Noordzeevervisserij 'Duurzaam vissen' van 5 juni 2008 is afgesloten tussen Nederlandse producentenorganisaties (CPO Oost, CPO Wieringen, CPO Nederlandse Vissersbond, CPO Texel en COP West), het Productschap Vis, Stichting de Noordzee, het Wereld Natuur Fonds en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)¹.

Doel

In het convenant is aangegeven dat het uiteindelijke doel is te komen tot een duurzame en maatschappelijk gewaardeerde Noordzee(kotter)visserij. Dit moet onder andere bereikt worden door in onderlinge afstemming betekenisvolle inspanningen te plegen, die de ontwikkeling naar zo'n duurzame en maatschappelijk gewaardeerde visserij kunnen bevorderen.

Thema's en afspraken

Binnen het convenant zijn vijf thema's gekozen en binnen elk thema is een aantal afspraken geformuleerd. Het eerste thema is gericht op het bevorderen van het *aanbod van duurzame vis* door te streven naar MSC certificering van garnalen, tong/staand want, schol/kreeftjes/twinrig, tong/schol/boomkor en Flyshooten. Het tweede thema is *communicatie*. Het gaat er hierbij om dat de waarde van de keurmerken juist gecommuniceerd wordt. Het derde thema betreft *onderwijs en scholing*. Het vierde thema gaat over de invulling van *beschermde gebieden* voor Natura 2000 en OSPAR² op zee. Het gaat daarbij om gebieden met belangrijke natuurwaarden en/of biodiversiteit: de vlakte van de

¹

http://www.pvis.nl/fileadmin/user_upload/pvis/Documenten/Verantwoorde_vis/Convenant_Noordzeevervisserij.pdf

²

http://www.ospar.org/content/content.asp?menu=0001010000000_000000_000000

Raan, de Doggersbank, de Klaverbank en (delen van) de Nederlandse Kustzone. Het vijfde thema van het convenant is gericht op het *beheer van de platvisbestanden*.

Uit interviews kwam naar voren dat de visserij zich ernstig zorgen maakt over wat voor effect het invullen van de Natura 2000 gebieden zal hebben op de visserij. Onderdeel van de plannen is dat in de aangewezen gebieden geen bodemberoering meer wordt toegestaan. Daarnaast is ook een eis dat in de gebieden buiten de aangewezen gebieden geen intensieve bodemberoering mag plaatsvinden. Dit betekent in de ogen van de vissers dat de quota niet meer uitgenut worden en dat er dus een beperking komt op de aanvoer. De aangewezen gebieden behoren in de ogen van de vissers tot de betere visgronden.

Inmiddels zijn er twee managementprogramma's (managementplannen) geschreven, namelijk voor de garnalen en voor de tong/staand wantvisserij.

9.3.3 Managementplan voor garnalenvissers

Ontwikkeling van het managementplan

In de afgelopen jaren is het Managementplan voor garnalenvissers opgesteld. Daarbij is regelmatig overleg gevoerd met de NMa. Vervolgens is aan de NMa een informele zienswijze gevraagd. De NMa heeft vervolgens op 28 april een informele zienswijze gegeven op een versie van het managementplan van januari 2011¹. In deze informele zienswijze is aangegeven dat de NMa positief staat tegen het grootste deel van het managementplan. De NMa had alleen bezwaar tegen de vangstbeperkende maatregelen. Dit betrof een maximum aantal visuren. De NMa stond de vangstbeperkende maatregelen niet toe omdat voor garnalen geen quota bestaan en het garnalenbestand ook niet wordt bedreigd.

Uit interviews kwam als reactie op de visie van de NMa naar voren dat de garnalenvisserij graag een MSC certificaat² wil en een eis van de MSC is dat er een beheersplan moet komen voor de soort vis/visserij waarvoor het certificaat verleend wordt. Een onderdeel waaraan een beheersplan moet voldoen, is het beschrijven van de maatregelen die uitgevoerd moeten worden wanneer het bestand waarop gevist wordt een omvang bereikt waaronder herstel niet meer mogelijk is. Dit is meteen de kern van de kritiek van de NMa. Garnalen worden wel het gras van de zee genoemd. Ze groeien hard, zijn hermafrodit en er is nooit onderzoek gedaan naar de minimum bestandswaarde. De NMa heeft aangegeven dat de sector daar aanvullend onderzoek naar zou moeten doen.

Start van uitvoering van het managementplan

Al voor dat de NMa met de informele zienswijze kwam heeft de sector het managementplan reeds aangepast c.q. versimpeld³. Dit betreft de versie van 10 fe-

¹ http://www.nma.nl/images/Informele_zienswijze_Managementplan_MSC_Garnalenvisserij_def22-156283.pdf.

² <http://www.msc.org/nl?i18nredirect=true>

³ <http://www.visserijnieuws.nl/component/content/article/70-archieef-2011/7392-impasse-msc-garnalen-doorbrokennieuw-uitgekleed-managementplan.html>.

bruari 2011¹. De sector heeft inmiddels deelnemende vissers verzameld. Volgens de website www.crangon.nl heeft inmiddels ruim 90% van de garnalenvissers aangegeven deel te nemen aan het managementplan en het managementplan te zullen naleven.

Inhoud van het managementplan

Het managementplan bevat onder andere de volgende aspecten:

- Doel: Het doel van het managementplan is gericht op duurzaamheid. Het doel luidt: Een ecologisch verantwoorde en duurzame visserij met erkend beperkte effecten op de doelsoort, de Noordzeegarnaal Crangon crangon en het habitat en mariene ecosysteem van de doelsoort.
- Deelname: Alleen vissers met een garnalervisvergunning en een lidmaatschap van de GPO Garnaal of de PO Nederlandse Vissersbond kunnen deelnemen.
- Weekendverbod en visserijtijden: Er is een verbod om in het weekend op garnalen te vissen in de Nederlandse wateren en in het Eemsgebied.
- Catch Control Rule: Met Denemarken en Duitsland is een beheersmaatregel opgesteld om het garnalenbestand op de continentale Noordzee te beheren (LPUE-systematiek).
- Bijvangst: Er zijn regels om de hoeveelheid bijvangst van ondermaatse garnalen en om de hoeveelheid niet-marktwaardige, levende bijvangst anders dan garnalen te beperken.
- Habitat en ecosysteem: Er zijn regels ten aanzien van gesloten gebieden, de capaciteit van de vaartuigen en de gebruikte vistuigen en vistechnieken.

9.3.4 Managementplan voor (Nederlandse) Staandwantvissers

Managementplan van 15 april 2009

Voor de tongvisserij is een managementplan opgesteld gedateerd op 15 april 2009². Dit betreft 'Tong (Solea Solea) visserij, Managementplan voor (Nederlandse) staandwantvissers'. Het plan heeft een tijdsperiode van 1 juli 2009 tot 1 juli 2015. In tegenstelling tot de hiervoor beschouwde garnalen bestaan er voor tong wel quota.

Ambitie en doelen

De ambities van het managementplan zijn gericht op duurzaamheid, zoals in standhouden van de populatie en beperken van de invloed op het ecosysteem.

De ambitie is in het managementplan uitgewerkt in de volgende doelen:

- Een ecologisch verantwoorde en duurzame visserij, met erkend beperkte effecten op:
 - de doelsoort, de tong (*Solea solea*);
 - het mariene ecosysteem van de doelsoort;
- Een economisch verantwoorde en duurzame visserij, die
 - economisch levensvatbaar is;

¹ <http://www.crangon.nl/wp-content/uploads/2011/05/Managementplan-versie-februari-2011-NL.pdf>.

² Nederlandse Visserbond, Managementplan tong Staandwantvisserij, 2008, <http://www.nederlandsevissersbond.nl/index.php?mod=media&do=show&id=843>.

- de economische positie van de vissers in stand houdt en verbetert door gecoördineerde zelfregulering van de visserij;
- de effectiviteit van de visserij verhoogt;
- Een sociaal verantwoorde en duurzame visserij, die
 - een behoorlijke levensstandaard in stand houdt voor de vissers en voor hen die afhankelijk zijn van de visserij;
 - de effectiviteit van zelfregulering vergroot.

De doelen bevatten zowel aspecten van duurzame en verantwoorde visserij als aspecten die betrekking hebben op de economische positie van de visserij.

Inhoud van het managementplan

Het managementplan bevat onder andere de volgende aspecten:

- Deelnemers (waaronder maximum aantal): Alle deelnemers moeten ingeschreven zijn bij een van de PO's die het managementplan hebben ondertekend. Het maximaal aantal vaartuigen met vergunningen die in het plan worden gereguleerd is 60. Toelating van nieuwe deelnemers na toekenning van het MSC-keurmerk is aan voorwaarden gebonden.
- Beperkingen aan het vismateriaal: Er zijn beperkingen ten aanzien van het aantal en de lengte van de visnetten en er is een minimummaaswijdte.
- Registratie: De deelnemers zijn verplicht de vangsthoeveelheid en ongewenste bijvangst in het logboek bij te houden.
- Aanlanding: De gezamenlijke producentenorganisaties (GPO) stellen de geautoriseerde aanlandingsplaatsen vast.

Friends of the Sea eco-label ¹

Er lijkt een alternatief eco-label te bestaan voor het MSC-keurmerk voor de tongvisserij. Een aantal vissers wilde niet meedoen met het MSC traject en heeft het zogenoemde Friends of the Sea eco-label (FOtS) aangevraagd en gekregen. De waarde en vergelijkbaarheid van deze certificering is echter onduidelijk.

¹ http://www.noordzee.nl/dossiers_artikel.php?mainID=3&subID=37&contentID=169

BIJLAGE I Bronnen

Bronnen:

- M.C. Beers, J.G.P. Klein Breterler, A.J. van der Velden, M.J. Overweel en F. Pleijster, 'Overleven of overleveren, Economische en maatschappelijke betekenis van de beroepsbinnenvisserij en haar toekomstperspectieven', OVB / EIM, 18 mei 2004.
- R. Beukers, Visverwerking en visgroothandel in Nederland, Recente ontwikkelingen en vooruitzichten, LEI, april 2011.
- A.P. van Duin, O. Schneider, M. Poelman, H. van der Veen en R. Beukers, Vissteelt in Nederland, Analyse en aanzet tot actie, LEI, maart 2010.
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, projectgroep Hervorming GVB, Vis als duurzaam kapitaal. De Nederlandse Visie op het nieuwe Europese Visserijbeleid, Den Haag.
- Productschap Vis, Jaarverslag 2010.
- Productschap Vis. Visfeiten: Noordzeegarnaal, september 2009.
- Productschap Vis. Visfeiten: Mosselen, september 2008.
- Productschap Vis, Factsheet: GarnalenKor, november 2010.
- J.G.P. Smit, De Nederlandse visverwerkende industrie en visgroothandel, LEI, december 2006.
- C. Taal, H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, Visserij in cijfers 2010, LEI, september 2010.
- A.J., van der Velden, F. Pleijster en M.J. Overweel, De draaischijf voor handel en verwerking van vis, EIM, 2005.
- Visserij Innovatie Platform, Dertig innovatieprojecten voor een duurzame visketen, 2009.
- Visserij Innovatie Platform, Innovatief Ondernemerschap in de Visketen, 15 oktober 2010.

Websites:

- www.cornelisvrolijk.eu
- www.crangon.nl
- www.ec.europa.eu/fisheries/cfp/market/producer_organisations/index_nl.htm
- www.ecomare.nl/nl/ecomare-encyclopedie/mens-en-milieu/visserij/visserijbeleid/zeedagen-regeling
- www.eur-lex.europa.eu/
- www.europa.eu
- www.evmi.nl/nieuws/mensen-bedrijven/144/afslag-urk-start-concurrentieslag.html
- www.harlingen-online.nl/ha/2011/01/21/harlinger-visafslag-drukker
- www.heiploeg.nl
- www.klaaspuul.com
- www.klaaspuul.com/files/file/bestanden/Visserijnieuws_30-04-07.pdf
- www.msc.org/track-a-fishery/certified/north-east-atlantic/pfa-north-sea-herring/pfa-north-sea-herring-assessment-documentation/08.10.2010-pfa-north-sea-herring-fishery-fourth-surveillance-report.pdf
- www.mvo.nl
- www.natuurbeheer.nu
- www.natuurinformatie.nl
- www.noordzeeloket.nl
- www.parlevliet-vanderplas.nl/niederlassungwiedergave.php?pageid=6

- www.pelagicfish.eu
- www.pelagicfish.eu/nl/paginasamenstellingNIEUWS.asp?stamIDSamengesteldepagina=4&menuID=514
- www.pvis.nl
- www.rijksoverheid.nl
- www.rtvzuidzee.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=2957:wieringer-vissers-blokkeren-bedrijf-klaas-puul&catid=10:visserij&Itemid=11
- www.statline.cbs.nl
- www.visbureau.nl
- www.visfederatie.nl
- www.visfederatie.nl/organisatie_4.html
- www.visimporteurs.nl
- www.visned.nl
- www.visserijnieuws.nl
- www.vissersbond.nl
- www.waddenzeesites.nl
- www.webregio.nl/waterland/regionaal-nieuws/artikel/1824186/boze-garnalenvissers-bezetten-klaas-puul-edam.aspx
- www.wetten.overheid.nl
- www.zeeuwseesters.nl

BIJLAGE II Wettelijke basis voor producentenorganisaties

Producenten Organisaties (PO's) spelen een specifieke rol in de visserijsector. Zij vinden hun basis in Europese wetgeving. De Europese wetgeving geeft de PO's de mogelijkheid om regulerend op te treden. Dit kan invloed hebben op de werking van de markt. In hoofdstuk 9 is daarom apart stilgestaan bij de rol van PO's in de verschillende visserijketens. In deze bijlage wordt op hoofdlijnen ingegaan op het wettelijk kader voor de producentenorganisaties.

Gemeenschappelijk Visserijbeleid en de Gemeenschappelijke Marktordening (GMO)

Onder het Gemeenschappelijk Visserijbeleid valt een complex aan Europese Verordeningen en Richtlijnen. Eén van de belangrijkste verordeningen vanuit mededingingsperspectief is de Gemeenschappelijke Marktordening (GMO, 104/2000)¹. Deze marktordening valt onder het Gemeenschappelijke Visserijbeleid en bestaat uit vier basisonderdelen:

- 1 Gemeenschappelijke handelsnormen voor verse producten.
- 2 Producentenorganisaties (PO's), vrijwillige samenwerkingsverbanden van vissers die bijdragen aan stabilisering van de markt en een buffer willen vormen tegen grote en abrupte veranderingen in de vraag.
- 3 Een prijsondersteuningsregeling in het kader waarvan minimumprijzen worden bepaald voor visserijproducten. Er wordt financiële steun verleend aan PO's als ze visserijproducten uit de handel moeten nemen en moeten opslaan voor later gebruik of verwerking².
- 4 Regels voor de handel met landen buiten de EU.

Om uitvoering te geven aan de Gemeenschappelijke Marktverordening is het Werkprogramma opgesteld. Het Werkprogramma (2508/2000)³ bevat bepalingen over de afzetstrategie en de productieplanning die door de producentenorganisaties moeten worden opgesteld.

¹ Volledige titel: Verordening (EG) Nr. 104 van de Raad van 17 december houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector visserijproducten en producten van de aquacultuur

² Dit is aan de orde als de prijs van een bepaalde vissoort onder een minimumniveau zakt. Op basis van oriëntatieprijzen die jaarlijks door de Europese Ministerraad worden vastgesteld worden ophoudprijzen bepaald. Leden van de Producenten Organisaties krijgen compensatie wanneer de bepaalde ophoudprijzen niet meer betaald worden. Er is door de EC een degressief stelsel ingevoerd. Dit houdt in dat hoe meer vis er uit de handel wordt genomen, hoe lager het interventietarief (voor de compensatie) ligt. Interventies zijn alleen mogelijk voor kleine hoeveelheden om zo de visserijsector te stimuleren om te anticiperen op de marktbehoefte/ marktvraag.

³ Volledige titel: Verordening (EG) Nr. 2508/2000 van de Commissie van 15 november 2000 tot vaststelling van de bepalingen ter uitvoering van Verordening (EG) nr. 104/2000 van de Raad wat betreft de werkprogramma's in de visserijsector

GMO is wettelijke basis voor PO's

Zoals boven aangegeven vindt het bestaan en de rol van producentenorganisaties zijn wettelijke basis in de Gemeenschappelijke Marktordening (GMO, 104/2000)¹. Producentenorganisaties spelen een centrale rol in de GMO: in overweging (9) van de GMO staat: 'De producentenorganisaties vormen de hoofdpijlers van de gemeenschappelijke marktordening en zorgen op hun niveau voor de gedecentraliseerde werking van de marktordening'.

Doelstellingen en overwegingen grijpen direct in op aspecten van de werking van markten

In de GMO wordt verschillende keren verwezen naar de doelstellingen van artikel 33 van het Verdrag (Verdrag van Rome 1957)². In verschillende overwegingen en artikelen is aangegeven dat rekening gehouden moet worden met deze doelstellingen en dat deze doelstellingen niet in gevaar gebracht mogen worden. In artikel 33 van het EG-Verdrag zijn de volgende specifieke doelstellingen vastgelegd:

- de productiviteit van de landbouw doen toenemen door de technische vooruitgang te bevorderen en een optimaal gebruik van de productiefactoren, met name de arbeidskrachten, te verzekeren;
- de landbouwbevolking een redelijke levensstandaard verzekeren;
- de markten stabiliseren;
- de voorziening veiligstellen;
- aan de verbruikers redelijke prijzen verzekeren.

Deze doelstellingen hebben direct betrekking op de werking van markten. Ook uit de overwegingen die ten grondslag liggen aan de GMO blijkt dat de GMO direct betrekking heeft op de werking van markten. In de GMO zijn onder andere de volgende overwegingen opgenomen die geleid hebben tot het opstellen van de GMO:

- de stabiliteit van de markt dient te worden bevorderd met passende maatregelen, omdat de visserij voor de economie van bepaalde kustgebieden van de Gemeenschap van bijzondere betekenis is en de opbrengst van deze productie voor de vissers een hoofdbestanddeel van hun inkomen vormt (overweging (4));
 - betere afstemming van het aanbod op de vraag (zowel kwalitatief als kwantitatief), o.a. ter verbetering van het inkomen van de producenten door middel van stabilisatie van de marktprijzen;
 - gemeenschappelijke handelsnormen moeten leiden tot eerlijke mededinging hetgeen bijdraagt aan verbetering van de rentabiliteit van de productie;
- etc.

De kern van de GMO komt tot uiting in artikel 1 van de GMO: 'In de sector visserijproducten wordt een gemeenschappelijke marktordening tot stand gebracht die een prijsregeling en een regeling van het handelsverkeer alsmede gemeenschappelijke regels ter zake van de mededinging omvat'.

¹ Volledige titel: Verordening (EG) Nr. 104 van de Raad van 17 december houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector visserijproducten en producten van de aquacultuur

² Dezelfde tekst is overgenomen in artikel 39 van het Verdrag van Lissabon (2009).

Producentenorganisaties volgens de GMO

Aard, plaats, taken, e.d.

In artikel 5 van de GMO worden de aard, de plaats, de werkzaamheden van producentenorganisaties nader opgeschreven. Het artikel luidt als volgt:

1. Onder 'producentenorganisaties' worden in deze verordening verstaan, rechtspersonen:
 - a) die zijn opgericht op initiatief van een groep producenten van één of meer van de in artikel 1, onder a), b) en c), bedoelde producten, met dien verstande dat producten die zijn ingevroren, bewerkt of verwerkt, de betrokken handelingen aan boord van vissersvaartuigen moeten hebben ondergaan;
 - b) die in het bijzonder tot doel hebben de rationele beoefening van de visserij en betere afzetvoorwaarden voor de productie van hun leden tot stand te brengen, door middel van maatregelen die:
 1. bijdragen tot de programmering van de productie en de kwantitatieve en kwalitatieve aanpassing ervan aan de vraag, met name door het uitvoeren van visplannen;
 2. de concentratie van het aanbod bevorderen;
 3. een stabiliserend effect op de prijzen hebben;
 4. de toepassing van exploitatiemethoden die een duurzame visserij ondersteunen, aanmoedigen;
 - c) waarvan de statuten de aangesloten producenten in het bijzonder ertoe verplichten:
 1. de door de organisatie op het gebied van exploitatie, productie en afzet vastgestelde regels toe te passen;
 2. wanneer het beheer van sommige of alle vangstquota door de lidstaat aan producentenorganisaties is toevertrouwd, de daartoe door de organisatie vastgestelde maatregelen toe te passen;
 3. ervoor te zorgen dat een vaartuig voor een product of een groep van producten bij slechts één producentenorganisaties aangesloten is;
 4. de gehele productie van het product of de producten waarvoor zij zich hebben aangesloten, door bemiddeling van de organisatie af te zetten. De organisatie kan evenwel besluiten dat bovengenoemde verplichting niet geldt als de afzet volgens van tevoren door haar vastgestelde gemeenschappelijke regels geschiedt;
 5. de inlichtingen te verstrekken waarom door de producentenorganisaties wordt verzocht voor de vaststelling van de onder b) bedoelde maatregelen, voor de nakoming van wettelijke verplichtingen of voor statistische doeleinden;
 6. in de statuten vastgestelde financiële bijdragen voor de oprichting en de financiering van het in artikel 17, lid 3, bedoelde interventiefonds te betalen;
 7. gedurende ten minste drie jaar na de erkenning van de organisatie lid te blijven en de organisatie ten minste één jaar van tevoren kennis te geven van de opzegging van het lidmaatschap;
 - d) waarvan de statuten bepalingen omvatten betreffende:
 1. de wijze van vaststelling, goedkeuring en wijziging van de onder c), punt 1, bedoelde regels;
 2. de uitsluiting van elke vorm van discriminatie tussen de leden op grond van nationaliteit of plaats van vestiging;

3. het aan de leden opleggen van financiële bijdragen voor de financiering van de producentenorganisaties;
 4. de regels op grond waarvan de uiteindelijke zeggenschap bij beslissingen en de controle op de producentenorganisatie op democratische wijze bij de aangesloten producenten berust;
 5. de sancties bij overtreding van de statutaire verplichtingen, met name bij niet-betaling van de financiële bijdragen, en van de door de producentenorganisatie vastgestelde regels;
 6. de regels inzake de toelating van nieuwe leden;
 7. de nodige boekhoud- en begrotingsregels voor de werking van de organisatie, met name de verplichting om een afzonderlijke boekhouding te voeren voor de activiteiten waarop de erkenning betrekking heeft;
- e) die door de betrokken lidstaat overeenkomstig lid 2 zijn erkend.
2. De lidstaten erkennen groeperingen van producenten met statutaire zetel op hun grondgebied die op hun grondgebied in voldoende mate economisch actief zijn en een verzoek om erkenning als producentenorganisatie in de zin van deze verordening indienen, op voorwaarde dat deze groeperingen:
 - a) aan de in lid 1 gestelde eisen voldoen en daartoe onder meer het bewijs leveren dat zij een minimumaantal producenten of een minimum aan verhandelbaar productievolume vertegenwoordigen;
 - b) voldoende garanties bieden ten aanzien van de uitvoering, de duur en de doelmatigheid van hun optreden;
 - c) de juridische bekwaamheid bezitten welke volgens de in de nationale wetgeving gestelde voorwaarden benodigd is.
 3. De producentenorganisaties mogen op een bepaalde markt geen machtspositie innemen, tenzij dit nodig is voor het bereiken van de doelstellingen van artikel 33 van het Verdrag.
 4. De bepalingen ter uitvoering van dit artikel worden vastgesteld volgens de procedure van artikel 38, lid 2.

Erkenning (artikel 6)

Producentenorganisaties worden door lidstaten erkend. Ook producentenorganisaties met een deel van de leden in andere lidstaten kunnen door lidstaten worden erkend.

Verbindendverklaring van de regels voor niet-aangeslotenen (artikel 7)

Een lidstaat kan de door PO's vastgestelde productie- en afzetvoorschriften en de door PO's aangenomen regels het uit de markt nemen en uitgestelde verkoop van producten, (onder voorwaarden) verbindend verklaren voor niet-aangeslotenen. Daarvoor moet de PO wel representatief worden geacht.

Planning van productie en afzet (artikel 9 e.v.)

Productenorganisaties leggen aan het begin van het visseizoen aan de bevoegde autoriteiten van een lidstaat een werkprogramma voor het visseizoen voor, waarin onder andere zijn opgenomen de afzetstrategie, visplan en productieplan. Hiervoor kunnen de producentenorganisaties een vergoeding krijgen (artikel 10).

Ophoudprijzen (artikel 17) en interventie

Producentenorganisaties kunnen een ophoudprijs vaststellen waaronder zij de producten, die door de bij hen aangesloten producenten zijn aangevoerd, niet verkopen. De producentenorganisaties kunnen aan de aangesloten producenten een vergoeding toekennen voor de uit de markt genomen hoeveelheden. De bestemming van de uit de markt genomen producten moet door de producentenorganisatie zodanig worden geregeld, dat de normale afzet van de betrokken productie niet wordt gehinderd. Voor de financiering van deze maatregelen richten de producentenorganisaties interventiefondsen op (zie Interventieregeling in artikel 21). De producentenorganisaties informeren de nationale overheid en daarmee de Europese Commissie over de maatregelen. De lidstaten geven forfaitaire steun aan de producentenorganisaties voor de interventies (artikel 24).

EIM
onderdeel van Panteia

Onderzoek voor Bedrijf & Beleid

BREDEWATER 26
POSTBUS 7001
2701 AA ZOETERMEER

T. 079 343 02 00
F. 079 343 02 02
E. INFO@EIM.NL
WWW.EIM.NL